

DA LI JE DIPLOMATIJA DANAS ODRŽIVA?

APSTRAKT

Istraživanje pitanja održivosti diplomatije danas polazno je pretpostavilo da diplomatija nije vlasništvo države. Oslanjanjem na potvrđena znanja da je diplomatija oduvek bila svojina svake društvene ličnosti i svakog društva prvo je preduzeto sabiranje pokazatelja i nalaza zašto se danas diplomatija ne može staviti na listu takozvanih „neodrživih vrsta”, kao što ne može ni država, jedan od njenih teritorijalnih suverenih preduzetnika. Pregled teorijske građe o uslovima održivosti diplomatije saopšten je u drugom delu rada. Treći deo posvećen je vraćanju razumevanja današnje diplomatije u njeno stvarno ležište društvenog preduzetništva i društvene moći. Zaključna razmatranja svode nalaz da novi oblici diplomatskog delovanja različitih preduzetnika građanskog i trgovačkog društva kao neteritorijalnih suverena globalne vladavine ne samo što čine diplomatiju održivom, nego povlače i promenu ukorenjenog mišljenja strukture organizacije sporazumnog upravljanja globalnim poslovima.

Ključne reči: diplomatija, diplomatska teorija, vladavina, društveno preduzetništvo, društvena moć, država, međunarodno organizovanje, neteritorijalni suvereni, nevladine organizacije, Internet vladavina.

UVOD

Diplomatiju danas upražnjavaju brojni delatnici. Sve je više ulagača (*multi-stake holder diplomacy* – MSD).² Mnoštvo je zainteresovanih za sporazumno upravljanje globalnim poslovima.³ Oni svoje odnose određuju na korenito nov način.⁴ Stoga pitanje o održivosti diplomatije može izgledati neumesno.

- 1 Prof. dr Jelica Stefanović-Štambuk, redovni profesor Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Beogradu. E-mail adresa: vzorin@gmail.com
- 2 Brian Hocking, “Changing the terms of trade policy making: from the ‘club’ to the multistakeholder model”, *World Trade Review*, vol. 3, no. 1, 2004, pp. 3-26.
- 3 Minu Hemmati, *Multi-stakeholder Processes for Governance and Sustainability: Beyond Deadlock and Conflict*, Earthscan, London, 2002.
- 4 Brunkhorst, Hauke, “Globalising Democracy without a State: Weak Public, Strong Public, Global Constitutionalism”, *Millennium: Journal of International Studies*, vol. 31, no. 3,

Međutim, danas održivost diplomatije⁵ dovodi u pitanje stvarnost praksi nasilja. Neophodno je postalo pribegavanje suočavanju sa suzbijanjem nasilja. Činjenja i starih i novih preduzetnika namnožila su nasilništva od mesnih do globalne ravni.⁶ Odbijanje sporazumevanja skrivilo je mnoštvo nevolja i isključiva upravljanja iz ležišta. Propušteno rano otklanjanje trvenja, varničenja i propuštanje prilika udruženog delovanja obnovljeno podučavaju da zrno predohrane više vredi od „tone” kasnijih rešenja.

Neuspesi jednostranog, dvostranog, i višestranog delovanja, posebno „koalicija voljnih”, opet potvrđuju da nijedan drugi put do diplomatije nije bolji u otklanjanju problema. Činjenice su i da neminovnost okretanja diplomatskom delovanju, posle prvobitno odbijenog sporazumevanja, zahteva dodatne napore u otklanjanju u međuvremenu nanizanih prepreka. Naknadni povratak pregovaranju neumitno se odvija u neuporedivo nepovoljnijim okolnostima od ranije propuštenih. Zbirno, pritisak poraznih posledica opasnih praksi odbacivanja sporazumnog upravljanja rešavanjem i predohranom razmnoženih „problema bez pasoša”⁷ iznova privodi čovečanstvo diplomatiji.

Smene naleta verovanja u neumitni kraj diplomatije i protivudara tvrdnji o obnovi poverenja u njenu važnost, održivost i nezamenljivost nisu novina. Tačno je da u propinjanju i opadanju naleta jednih i protivudara drugih nema pravilnosti, nema ravnomernosti. Dešava se da sticajem nenadanih preokreta jedni mogu prevagnuti nad drugima. Skorije su dva puta izrazito odskočila ubeđenja da je diplomatija nepotrebna u odnosu na mišljenja o njenoj održivosti.

Potres 11/9, izazvan takozvanim „padom” Berlinskog zida 9. novembra 1989. godine, bio je prvi sveži izgovor zašto se iznenadne i posvemašne

2002, pp. 675-690; Edward Keene, *Beyond the Anarchical Society*, Cambridge University Press, New York, 2002.

5 Costas M. Constantinou, James Der Derian (eds.), *Sustainable Diplomacies*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2010.

6 Martha Finnemore, *The Purpose of Intervention*, Cornell University Press, New York, 2003; Sebastian Rosato, “The Flawed Logic of Democratic Peace Theory”, *American Political Science Review*, vol. 97, no. 4, 2003, pp. 585-602; James P. Rubin, “Stumbling into War”, *Foreign Affairs* (September/October), 2003, pp. 46-66; Ian Johnstone, “US-UN Relations after Iraq: The End of the World (Order) as We Know It?”, *European Journal of International Law*, vol. 15, no. 4, 2004, pp. 813-838; Gerry Simpson, *Great Powers and Outlaw States*, Cambridge University Press, New York, 2004.

7 Kofi A. Annan [2002], “Problems without Passports”, *New Perspectives Quarterly*, vol. 27, no. 3, 2010; Internet: http://www.digitalnpq.org/global_service/nobel%20laureates/09-16-02.html 09/10/2010.

promene, i njihove posledice, ne mogu odmah objasniti. Istovremeno se zagovaralo izvesnim da budućnost više ne treba smišljati. Budućnost je, navodno, prestala da traži umotvorine mašte zbog konačne prevage željene budućnost demokratije, napretka, slobode, i mira. Zato je mišljenju izdat nalog da otpiše diplomatiju.

Tvrđeno je da diplomatija više nije potrebna. Takvu presudu je, navodno, donelo „čovečanstvo”. Tobaž, posle dugih i pogubnih lutanja, ono je presudilo da diplomatiji više nema mesta u poslu upravljanja poslovima među posebnim organizovanim društvima. Govorilo se da su najzad u ovom poslu ostali samo „najpametniji i najbolji” upravljači: tržište – „nevidljiva ruka mira”⁸ – koju nije „vidljiva ruka mira” – demokratija (u suverenoj teritorijalnoj nacionalnoj državi).

Potres 9/11, proizveden terorističkim napadima izvedenim u Sjedinjenim Američkim Državama 9. septembra 2001. godine, postao je opravdanje pokretanju „rata protiv terorizma”. Taj rat pridružen je kao razlog više isključivanju diplomatije iz ukupnog upravljačkog delovanja. Diplomaciju su otpisivale teorije, nalozi, i preduzeta poslovanja, i posle 11/9, i posle 9/11 – glavinom, najpre „nevoljnog šerifa”,⁹ a onda „umornog Titana, upornog Hegemona”,¹⁰ tih „čudno globalnih SAD”.¹¹

Odvijanje presvrstavanja vrednosti, težnji, obrazaca, oblika i praksi čovečanstva – podupirano je, omogućeno i osnaženo informacionim tehnologijama i njihovim vrhunskim dometom *Internetom, Mrežom* kao „političkom alatkom koja olakšava nove političke odnose”.¹² Ovim je dodatno potkrepljivano zaključivanje o nepotrebnosti diplomatije. Krenuli su da kolaju proglasi o njenom „kraju” i zbog „tehnološke” zastarelosti. Objave neumitnog

-
- 8 Patrick J. Mcdonald, *The Invisible Hand of Peace: Capitalism, The War Machine, and International Relations Theory*, Cambridge University Press, Cambridge, 2009.
 - 9 Richard N. Haass, *The Reluctant Sheriff: The United States After the Cold War*, Council on Foreign Relations Press / Brookings Institution Press, New York, NY / Washington, DC, 1997; Fraser Cameron, *U.S. Foreign Policy After the Cold War: Global Hegemon or Reluctant Sheriff?*, Routledge, New York, 2002.
 - 10 Ian Roxborough, “Weary Titan, Assertive Hegemon: Military Strategy, Globalization and U.S. Preponderance”, *The Paradox of a Global USA* (eds.) Bruce Mazlish, Nayan Chanda, Kenneth Weisbrode, Stanford University Press, Stanford, CA, 2007, pp. 122-147.
 - 11 *The Paradox of a Global USA* (eds.) Mazlish, Bruce, Nayan Chanda, Kenneth Weisbrode, Stanford University Press, Stanford, CA, 2007.
 - 12 Michael Dartnell, “Weapons of Mass Instruction: Web Activism and the Transformation of Global Security”, *Millennium: Journal of International Studies*, vol. 32, no. 3, 2003, pp. 477-499.

nestanka diplomatije usled prevaziđenosti previđale su da je ona ne samo najstarija društvena mreža globalnog opštenja, već u tom opštenju i jedina mreža sporazumnog upravljanja zajedničkim poslovima. Posrednik opštenja, *via media* diplomatije, bilo je posebno ovlašćeno lice – osoba opremljena verovnicima (akreditivima, punomoćjima) – a ne računar.

Tačno je da zahvaljujući opštenju posredovanom računarima – mrežama podloženim tehnologijom – svakom pojedincu postaje moguće da kao preduzetnik zauzme mesto u diplomatiji – društvenoj mreži globalnog opštenja i jedinoj mreži sporazumnog upravljanja. Diplomacija kao najstarija društvena mreža podrazumevala je preduzetništvo od trenutka nastanka. Potom je dopušteno diplomatsko preduzetništvo, pod zajednički prihvaćenim uslovima, pripadalo uzajamno odgovarajuće priznatim delatnicima. Države su diplomaciju preuzele samo za sebe tek u devetnaestom veku. Zapozele su je zauzevši je kao isključivu svojinu opštenja među sobom i to jedino u svom društvu, društvu država, odnosno međunarodnom društvu. Svezivanje diplomatije i suverene teritorijalne države zaplelo je u čvorove pojednostavljenja, netačnosti, pogrešnog razumevanja i trenutno stanje i nerazložne procene budućnosti i jedne i druge.

Naredna analiza pokušava da razveže pojedine od tih čvorova. Preduzeta u ovom cilju vodila se traženjem odgovora na postavljeno istraživačko pitanje o održivosti diplomatije danas. Polazna pretpostavka bila je da diplomatija nije vlasništvo države. Ukoliko bi se prihvatio ovaj način razmišljanja o pravu svojine nad diplomacijom ispostavilo bi se da je ona uvek bila, jeste i biće svojina svake društvene ličnosti i svakog društva. Tačnost postavljene pretpostavke jemče postojeće srede teorijski i empirijski pribavljene potvrde.

Stoga su u ovom izlaganju prvo saopšteni pokazatelji i nalazi zašto se danas diplomatija ne može staviti na listu takozvanih „neodrživih vrsta”, kao što se osnovano na takvoj listi ne može nalaziti ni država kao jedan od teritorijalno suverenih preduzetnika diplomatije. Pregled stvorene teorijske građe o znanju uslova održivosti diplomatije saopšten je u drugom delu rada. Treći deo posvećen je vraćanju razumevanja današnje diplomatije u njeno stvarno ležište. Stvarno ležište diplomatije čini svaka društvena ličnost i sva ljudska društva (i istorijska i geografska). Danas se to ležište obnovljeno teorijski osvetljava. Dva njegova najvidljivija saznanja rezultata su zamisli društvenog preduzetništva i društvene moći. Zaključna razmatranja odvojena su za predstavljanje primera diplomatskog delovanja jednog od današnjih preduzetnika održive diplomatije, a to su neteritorijalni suvereni. Svedeno je predočeno da u postojećim uslovima novi oblici diplomatskog delovanja različitih preduzetnika građanskog i

trgovačkog društva kao nedržavnih suverena globalne vladavine, čine diplomatiju održivom i zahtevaju promenjeno mišljenje strukture organizacije sporazumnog upravljanja.

ZAŠTO DIPLOMATIJA DANAS NE MOŽE BITI NA LISTI NEODRŽIVIH VRSTA”?

Danas je na delu – pomognuto i mrežama opštenja posredovanih računarima – vraćanje najstarije društvene mreže globalnog opštenja svetskom društvu. Diplomacija se opet podružljava. „Socijetizuje” se.¹³ Diplomacija se i „privatizuje”.¹⁴ Prestaje da bude podržavljena.

Stvarno postojeće, zamišljene, umišljene i izmišljene zajednice, raznolike sredine i raznorodne prakse umrežavajuće su prevezane informacionim tehnologijama. Čine da mnogi na „planeti žive u... zamišljenim svetovima (a ne samo izmišljenim zajednicama) i time su sposobni da ospore, a nekada, čak, i podriju umišljene sveteve zvaničnog mišljenja i preduzetnički mentalitet koji ih okružuje”.¹⁵ Informacione tehnologije ne mogu biti stavljane za određujuće (determinante) ponašanja. Međutim, nemoguće je poricati njihov udeo upliva u sredini svih do sada usađenih okvira i ugneždenih praksi, svih promena koje se zbiraju pod zaglavljem globalizacije.

Zapaža se da napuštanje strogo okomite organizacije moći (hijerarhije) – uspostavljene na načelu podređenosti vrhu svakog ko je u organizacijskom redosledu ispod njega – posebno ugrožava nacionalne diplomatske sisteme. Zaboravlja se, pri tome, da hijerarhijska organizacija nacionalnog diplomatskog sistema nije oduvek postojala. Nije oduvek diplomatska mreža u inostranstvu (sve misije i predstavništva jedne države u svetu) bila podređena centrali u ministarstvu inostranih poslova (kako se najopštije naziva poseban odeljak u vladi zadužen za organizovanje i upravno održavanje diplomatskog delovanja države). Nije oduvek ni unutar centrale, kao ni unutar svake misije i

13 Elizabeth Riddell-Dixon, “Democratizing Canadian Foreign Policy? NGO Participation for the Copenhagen Summit for Social Development and the Beijing Conference on Women”, *Canadian Foreign Policy*, vol. 11, no. 3, 2004, pp. 99–118.

14 Virginia Haufler, “International Diplomacy and the Privatization of Conflict Prevention”, *International Studies Perspectives*, vol. 5, no. 2, 2004, pp. 158–163; Brian Hocking, “Privatizing Diplomacy”, *International Studies Perspectives*, vol. 5, no. 2, 2004, pp. 147–152.

15 *Planet TV: A Global Television Reader* (eds.) Lisa Parks, Shanti Kumar, New York University Press, New York, 2003, p. 41.

predstavništva u nacionalnoj diplomatskoj mreži u inostranstvu, raspodela nadležnosti za odlučivanje bila kruto uspravna od vrha ka dnu. Posledično, preduzumljivost (inicijativnost) u pokretanju predloga odluka nižih nivoa, čak i kada su bili ovlašćeni, sprečavana je, ili, tačnije kažnjavana.

Hijerarhija nije ugrađena u diplomatiju. Nije nužna ni u nacionalnim diplomatskim sistemima. Skorije je uvedena kao organizacijsko načelo. Plod je posebne organizacione teorije. Pobrana je njenim upražnjavanjem u cilju podizanja rezultata delovanja. Drugi svetski rat učinio je ovu vrstu organizacije potrebnom. Hladni rat napravio je da bude nužna. Potom je okoštala. Završnica industrijskog društva, sazdanog na upravljanju raspodelom proizvedenih stvari i zvanja, bila je hraneća podloga hijerarhijske organizacije nacionalnih diplomatskih sistema.

Neodrživo je tvrditi da su nacionalni diplomatski sistemi osuđeni na izdisaj, pod padom hijerarhija, u nastajućem informacijskom društvu. Današnje nacionalne diplomate u prestonicama država gde službuju predstavljajući svoje države, ne samo što govore da to rade, već, zaista, i igraju uloge „priređivača dnevnog reda” (*agenda setters*), „pokretača pitanja” (*issue raisers*), „graditelja koalicija” (*coalition builders*), „graditelja režima ili poretka” (*regime or order builders*) i „pokretača kolektivnog delovanja” (*catalysts of collective action*). Brajan Hoking (Brian Hocking) je još 1995. godine¹⁶ obratio pažnju na promene u načinu na koji diplomate nazivaju svoje stare i imenuju nove poslove. Uvide je složio u zamisao „diplomacije pokretanja promena” (*catalytic diplomacy*).

Preimenovanja starih i nalaženja naziva novih poslova koja su diplomate preduzimale, poslužila su Hokingu kao potpora razvijanju razumevanja odvijajuće promene. Suprotno predrasudama o zastarelosti diplomatije, usled prevaziđenosti razvojem nastajućih novina, zaključio je da diplomate i diplomatija drže korak s promenama. Ovim načinom nastupanja ne samo što otklanjaju opasnost predviđanog sumraka, zalaska i kraja diplomatije, već prave i korak više. Diplomate postavljaju diplomatiju u položaj prethodnice sistemskih izmena. Hoking je utvrđene nove poslove, a ne tek nove nazive starih poslova, ocenio kao otelotvorenje razvojnog prebacivanja diplomatije od sledbenika promena na pravac pokretača promena. Diplomacija preduzimanjem novih poslova postaje „pokretač promena” (*katalizator*). Ovim se podešenim prilagođavanjima oni koji upražnjavaju diplomatiju bore protiv njenog nestanka sa popisa društvenih praksi i ljudskih delatnosti.

16 Brian Hocking, *Beyond Diplomatic “Newness” and “Decline”: The Development of Catalytic Diplomacy*, DPDSP, no. 10, University of Leicester, Leicester, UK, 1995.

Saopšteni nalaz nije odbrana diplomatije lično zainteresovane strane za njeno održanje. Mnoštvo govora o diplomatiji koju će promene zbrisati sa liste „živih vrsta”, nevično je znanju diplomatske teorije i diplomatske prakse. Diplomate, uvek strahujući od raširenih pretećih govora, umeju da podlegnu strepnjama. Strepe, u ovom slučaju, da njihovo zanimanje postaje nepotrebno. Neprijatno iznenađenje doživljavaju kada im državni činovnici, koji se bave finansijama, izlože kako sve veštine koje diplomate poseduju mogu biti nabavljene kod privatnih organizacija, iz izvora spoljnih državnoj organizaciji, i to neuporedivo jeftinije. Pomodno se te prakse nazivaju „outsorsingom” (*outsourcing*) ili „iznajmljivanjem na strani” (*contracting out*) umesto starim, znanim izrazom najam.

Suštinski, time na površinu isplivava „neprijatna” istina. Ispostavlja se da države pribegavaju „outsorsingu” zato što više nisu kadre da snose trošak diplomatije – te cene koju su svojevremeno stavile svom suverenitetu. Računaju da bi bez zanimanja diplomata prošle novčano povoljnije sa diplomatijom koja im je neophodna. Državama bi danas bilo isplativije – jer bi postigle uštede u javnim finansijama – da se vrate starim praksama unajmljivanja pojedinaca za predstavljanje, komuniciranje i globalno upravljanje poretom i promenom. Takve prakse postojale su pre nego što su države prisvojile *jus legationis* (pravo poslanstva) uzevši diplomatiju samo pod svoje preuzimanjem podizanja diplomata kao državnih činovnika i zauzimanjem diplomatskih službi kao nacionalnih.

Poruke ove vrste, finansijskog zvaničnika jedne velike sile, čule su se i na konferenciji posvećenoj opasnostima koje prete održanju diplomatije, organizovanoj 1997. godine u Wilton Parku (Wilton Park) podseća Pol Šarp.¹⁷ Konferencija je održana pod pokroviteljstvom ministarstva inostranih poslova Ujedinjenog Kraljevstva Velike Britanije i Severne Irske (Foreign and Commonwealth Office). Tema je glasila *Diplomatija: profesija u životnoj opasnosti?* (Diplomacy: Profession in Peril?). Pogrešno je, međutim, u odbrani poistovećivati zanimanje, poziv diplomate sa diplomatijom kao društvenom praksom sporazumnog opštenja radi udruženog upravljanja zajedničkim poslovima. Izjednačavanje diplomatije sa diplomatama, tim „starim cehom” (udruženjem zanatlija) koji je obavljaju,¹⁸ previđa da održivosti diplomatije i

17 Paul Sharp, “For Diplomacy: Representation and the Study of International Relations”, *International Studies Review*, vol. 1, no. 1, 1999, p. 42.

18 Alan K. Henrikson, “Diplomacy for the Twenty-first Century: ‘Re-crafting’ the Old Guild”, *Wilton Park Paper*, Wilton Park, UK, 1998; Alan K. Henrikson, “Diplomacy for the 21st Century: Re-Crafting the Old Guild”, *Current Issues in International Diplomacy and Foreign Policy* (eds.) Colin Jennings, Nicholas Hopkinson, vol. 1, Wilton Park, Wilton Park, UK, 1999, pp. 5-47.

diplomata idu na ruku promene i sposobnost ovog „starog ceha” (gilde) da ih predvodi, bez očajavanja i straha.

Promene su najpodesnija sredina diplomatije. Diplomacija je društvena praksa globalnog opštenja. Podignuta je na uverenom i uverljivom delovanju. Upravo ova kakvoća dela najneophodnija je u okolnostima najneugodnije neizvesnosti. Moć u diplomatiji predstavlja sposobnost ubeđenog i ubedljivog odlučivanja i delovanja kada su prilike nepregledne, mogućnosti nejasne, posledice nepredvidljive, a opasnosti nemerljive. Uspeh diplomatije je moći odlučivati i delovati, postizanjem uvida, ostvarivanjem razgovetnosti, odmeravanjem rizika, i otklanjanjem prepreka idući im u susret, a ne okretanjem glave i sklanjajući se u bekstvo od njih. Diplomacija se uvek kreće duž neizvesnosti. Stalno se obavlja usred različitosti.

Diplomatija ne opada zbog promena. Opada, po pravilu, zbog manjka i odsustva promena. Slabi i zbog izopačujućih izmena kojih se poduhvataju tašti ignoranti poslušujući u njoj. Nedostatak promena roditelj je izopačenja diplomatije. Džordž Frost Kenan (George Frost Kennan) izopačenja proizvedena popunjavanjem nacionalnih diplomatskih sistema ignorantima u diplomatiji, ma koliko u čemu drugom bili stručni, i njihovo preuzimanje vođenja i upražnjavanja diplomatije nazvao je „diplomacijom bez diplomata”.¹⁹ Lorna Lojd pokazaće da popunjavanje nacionalnih diplomatskih sistema političkim nameštenicima nije izum samo država koje su se korenito razračunavale u unutrašnjim promenama sa diplomatama „bivšeg režima”, već raširena opasnost i u sredeanim demokratijama.²⁰

Ocene Kenana i Lojdove imaju istorijske prethodnice. Bilo je, u prvim decenijama prošlog veka, glasova sličnih njihovim. Čuo se tada, među upozoravajućim glasovima, najjasnije Pol Kambon (Paul Cambon, 1843–1924). Dugo godina Pol Kambon bio je ambasador Francuske u Španiji. Službovao je kao ambasador Francuske još duže u Ujedinjenom Kraljevstvu (od 1898. do 1920). Mlađi brat Pola Kambona, Žil Kambon (Jules Cambon, 1845–1935) takođe je bio diplomata. Službovao je ne samo kao ambasador Francuske u Vašingtonu, Madridu (1902–1907) i Berlinu (1907–1914). Obavljao je u

19 George F. Kennan, “Diplomacy without Diplomats”, *Foreign Affairs*, vol. 76, no. 5, 1997, pp. 198–212.

20 Lorna Lloyd, “Diplomats: A Breed Apart or Anyone Goes? The Question of Political Appointees as Heads of Mission?”, *Paper presented at the annual meeting of the International Studies Association*. Town & Country Resort and Convention Center, San Diego, California, USA, March 22, 2006, Internet: http://www.allacademic.com/meta/p99311_index.html 15/12/2009.

organizaciji francuskog diplomatskog sistema posebno važnu dužnost generalnog sekretara Ministarstva spoljnih poslova. Autor je jedne od najuglednijih studija o diplomatiji između dva svetska rata. Objavljena je 1926. godine.²¹ Književni dar Žilu Kambonu potvrđeno je priznat izborom u Francusku akademiju nauka. Ispisivane stranice o diplomatiji iskoristio je da sabere, na jednom mestu, svoja znanja o dva najvažnija izvršioca poslova unutar nje – ambasadorima i o pregovaračima. Ova studija nije previše kasnila za drugim izdanjem uglednog britanskog rada o diplomatskoj praksi iz pera Ernesta Satoua.²²

Uprkos posvećenosti zanimanju diplomate i punom poznavanju prakse, Pola Kambona sustiglo je, na razmeđu XIX i XX veka osećanje, blisko danas raširenom, da su dani diplomatije odbrojani. Neskriveno je pokazao roditeljsku brigu kada mu je sin imenovan na položaj u jednoj od diplomatskih misija Francuske. Priznao je kako sve više žali što je svom detetu dopustio da odabere odumiruće zanimanje. Krajem prošlog, dvadesetog veka, Endru Roberts (Andrew Roberts) zajedljivo je pitao „da li je najzad došao dan da se proda Ministarstvo spoljnih poslova?”²³ Žaoka u ovom pitanju pokrivena je tobožnjim zanimanjem za tržišno vrednu nekretninu, kakva je zgrada ministarstva spoljnih poslova Ujedinjenog Kraljevstva (*Foreign and Commonwealth Office*, FCO). Takva nedobronamernost bila je čak pohvalnija od neskriveno pokazane zlobive, a nekoristoljubive brige u pitanju „da li je FCO odslužio svoje?”, koje pojedinicima u toj zemlji izrazito nije dalo mira početkom 2006.²⁴

Zanimanje diplomate koje toliko dugo odumire, kao i ustanove sistema diplomatije za koje se jednako tvrdi da odumiru – posebno nacionalni diplomatski sistemi, uključujući i centralu (ministarstvo) i diplomatsku mrežu (diplomatske misije, stalne misije, konzularna predstavništva i druge jedinice službenog opštenja država u inostranstvu) – mora, konačno, izazvati nepoverenje prema tačnosti izricanih sudova, „najava neumitne smrti”. Odrični odgovori samopouzdanih profesionalaca i znalaca diplomatije dočekuju ovakva predviđanja i pitanja, pouzdano u opticaju više od dva veka. Odrični odgovori glasili su i nekada, kao i sada. Suštinski su isti.

21 Jules Cambon, *Le diplomate*, Hachette, Paris, 1926.

22 Ernest Satow, Sir, *A Guide to Diplomatic Practice* (2nd rev. edn.), Longmans, Green & Co, London & New York, vols. I, II, 1922.

23 Michael Jay, “Foreign Policy and the Diplomat: The End of the Affair?”, *FCO*, July 27, 2006, Internet: <http://www.fco.gov.uk> 27/05/2007.

24 *Isto*.

Diplomatija nije vrsta delatnosti koja izumire. Njoj ne pretila opasnost nestanka kao „ugroženoj vrsti”. Takvi odgovori pokazali su se tačnim. Naravno, kada su bili dopunjeni zahtevima da se diplomatija uvek mora određeno prilagođavati. Prilagođavanje iziskuje njen hod u susret zahtevima svake nove revolucije u tehnologijama komuniciranja. Izjašnjavanje Majkla Džeja, na obnovljena skorija prorokovanja sudnjeg dana koji je stigao diplomatiji, bilo je slično starim, dugo ponavljanim, a dokazno tačnim pobijanjima. Izvestio je sumnjičave da je diplomatija živa i zdrava. Saopštio je i dodatak. Biće još dugo u tome stanju. Nacionalne diplomatske mreže i ministarstva inostranih poslova, među njima bez izuzetka i britansko, i nadalje će biti bitna ukoliko se „prilagode svetu i globalnim izazovima koji su temeljno različiti od onih od pre samo dvadesetak godina”.²⁵

Koliko mreže, mrežne organizacije stvarno istiskuju hijerarhije neizvodljivo je meriti. Može se meriti dužina senke koju na stvarni život baca, potiskivanjem zamisli hijerarhije, zamisao (koncept) mreže u današnjim teoretizacijama. Teorije sada svuda otkrivaju mreže – od organizacije čovekovog tela i mišljenja do uređenja prirode – kao što su ranije svuda i u svemu videle okvire, sisteme, a u naučnom proučavanju međunarodnih odnosa se, za istu stvar, ispomagale anarhijom.

Ponovo su stvarno u poslovanja diplomatije – kao prve i najstarije društvene mreže, i jedine mreže sporazumnog društvenog upravljanja zajedničkim poslovima – zašli i pripadnici građanskog, i pripadnici trgovačkog društva. Proces njenog činjenja obuhvatnom, uključujućom mrežom globalnog društva pokriva razloge zauzimanja diplomatske teorije za zahvatanje pažnjom razumevanja zašto se i kako diplomatija održava kao društvena praksa.

TEORIJSKO OZNAČAVANJE USLOVA I IZVORA ODRŽIVOSTI DIPLOMATIJE

Glavnina zaokupljenih pronicanjem u zašto je i kako diplomatija održiva kao društvena praksa posebno je za olakšavanje svog poduhvata zahvalna Hedliju Bulu (Hedley Bull, 1932–1985).

Bul se nesporno svrstava među najuticajnije mislioce u međunarodnoj teoriji. Najpoznatije je ime „druge” generacije Engleske škole u teoriji međunarodnih odnosa. Diplomatska teorija drži ga nezaobilaznim teoretičarem koji je uspostavio funkcionalistički pristup proučavanja diplomatije. Bulovim

25 *Isto.*

posredovanjem diplomatska teorija ponovo je došla u posed svog nasleđa. To je znanje praksi diplomatije u okolnostima različitih oblika vladavine. Tako se obnovljeno bilo u stanju da raspolaže saznanjem uslova diplomatskog opštenja bez postojanja ne samo nacionalne države, suverene teritorijalne države, nego bez postojanja države uopšte. Hedli Bul otkrio je da je proizvod diplomatije „vladavina bez vlade” (“*governance without government*”), odnosno vladanje bez vlasti vlade.

Dve sastavnice Bulovog razumevanja diplomatije, i to ne samo izloženog u *Anarhičnom društvu*,²⁶ uživaju, po pravilu, najvišu vrednost. *Prva* je smeštanje diplomatije u mrežu ustanova koje proizvode međunarodne odnose. *Druga* je izdvajanje funkcija pripisanih diplomatiji. Posebno se ispostavilo značajnim Bulovo stavljanje na popis funkcija koje diplomatija kao ustanova vrši u međunarodnom društvu „smanjivanje učinaka trvenja” i „simbolizovanje postojanja društva država”.²⁷ Ovim razvrstavanjem funkcija diplomatije vratio je u pogon znanja ostvarena u diplomatskoj teoriji do prve polovine XVIII veka.

Diplomatska teorija počela je da podiže mišljenje diplomatije od razmeđa napuštanja srednjevekovlja i počinjanja građenja modernosti. Tada je sve ono što danas nazivamo diplomatijom mislila i nazivala ustanovom, službom ili dužnošću ambasadora – kao vodećom u obrazovanju međunarodnog društva. Celovito je razvila razumevanje odnosa ustanove, službe ili dužnosti ambasadora i međunarodnog društva. Bul je izdvajanjem „smanjivanja učinaka neminovnih trvenja”, kao funkcije diplomatije, najsažetije iskazao objašnjenje njene vodeće uloge u obrazovanju međunarodnog društva. Martin Vajt (Wight) joj je dodelio tu ulogu „najviše ustanove”, „pogonskog postrojenja” međunarodnog društva. Bul je dodeljenu ulogu potkrepio objašnjenjem. Ovim je u ležište diplomatske teorije vraćeno znanje koje je ostvario još Vikfor (Wicquefort). Vikforu dugujemo nalaz da je ustanova ambasadora (današnja diplomatija) po funkcijama koje vrši za međunarodno društvo ono što je politika za unutrašnje društvo, dok je diplomatski sistem za evropske poslove isto što i ustavno uređenje za evropske republike.²⁸

Ulogu neprekidnog pregovaranja – a neprekidno pregovaranje je istorijski drugo po redu ime diplomatije tokom građenja modernosti – u smanjivanju

26 Hedley Bull, *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*, Macmillan, London, 1977.

27 Hedley Bull, *nav. rad.*, pp. 171–172.

28 Abraham de Wicquefort [1681], *L'Ambassadeur et ses Fonctions*, Pierre Marteau, Cologne, 1690.

učinaka trvenja među suverenima, pre Vikfora je naglašavao kardinal Rišelje (Richelieu). On je i tvorac naziva „neprekidno pregovaranje”²⁹ – tog „srednjeg”, „drugog” istorijskog imena pre odomaćenja današnjeg imena diplomatija. Posle Rišeljea – kada se već ukorenio naziv neprekidno pregovaranje – Kalijer (Callières)³⁰ je, kao i Bul, isticao njegovu funkciju „smanjivanja učinaka neminovnih trvenja među suverenima”.

Bul je stavljanjem „simbolizovanja” postojanja međunarodnog društva na popis funkcija ustanove diplomatije, kako njenim celokupnim učinkom, tako i pojedinim ustanovama³¹ obnovio znanje o jednoj takvoj ustanovi – o diplomatskom koru (*corps diplomatique*) „telu javnih ministara koji služuju u prestonici jedne države” – a „javni ministri” su današnje diplomate. Navedeno određenje diplomatskog kora sastavio je Peke (Pecquet).³² Posredstvom Bula, otkrivena je putanja vraćanja mišljenja u prošlost do Pekea i njegovog uvida da „diplomatski kor simbolizuje postojanje međunarodnog društva”. Tim putem je probijena jedna od središnjih trasa za današnje istraživanje simboličke funkcije diplomatije.³³

Kada se na okupu drže prethodna saznanja, onda se preglednije snalazi u predelu ovog sveta. *Svetski poredak*, izlazi, daju presece rasutih brojnih središta (centara, polova) okupljanja. Unutar njih države, i njihova moć, žive uporedo sa nedržavnim delatnicima. Među njima su međunarodne organizacije, nevladine organizacije, multinacionalna preduzeća, rađajuće vlasti, neuspešne države, terorističke mreže, verske zajednice, ustanovljene crkve, iseljenici, mreže pristaša raznoraznih zahteva i zamisli, epistemološke zajednice. Sredina sveta obiluje vladavinskim oblicima. Svi svetski vladavinski oblici utiču na međunarodni sistem. Međunarodni sistem čine suverene nacionalne države. Suverene nacionalne države su ključna delatnička jedinica međunarodnog

29 Richelieu, Cardinal Duc de [1639], *Testament politique*, Bibliothèque de Philosophie politique et juridique: Textes et Documents, Université de Caen, Centre de Philosophie politique et juridique, Caen, 1985.

30 François de Callières, *De la manière de négocier avec les souverains: De l'utilité des Négociations, du choix des Ambassadeurs & des Envoyez, & des qualitez necessaires pour réüssir dans ces emplois*, La Compagnie, Amsterdam, 1716.

31 Bull, *nav. izd.*: pp. 171-172.

32 Antoine Pecquet, *Discours sur l'art de négocier*, Nyon, Paris, 1737.

33 Mai'a K. Davis Cross, *The European Diplomatic Corps: Diplomats and International Cooperation from Westphalia to Maastricht*, Basingstoke; Palgrave Macmillan, New York, 2007; *The Diplomatic Corps as an Institution of International Society* (eds.) Paul Sharp, Geoffrey Wiseman, Palgrave Macmillan, Basingstoke / New York, 2007.

sistema. Nacionalizam je, u ovom sistemu, okupljajuća silnica naroda u nacionalnu državu.

Svetski sistem naseljavaju i drugačiji oblici okupljanja od suverenih nacionalnih država. Pokrivaju ga delovanjem različite silnice – koje te skupine drže na okupu. One su drugačije od nacionalizma, kao okupljajuće silnice u suverenu nacionalnu državu. Delovanja svetskih vladavinskih oblika, i silnica koje njih drže na okupu, prekoračuju nekadašnje odeljenosti svetskog sistema od međunarodnog sistema. Delotvorno zadiru i u međunarodno društvo. Međunarodno društvo države su stvorile za sebe. Upliv svetskih vladavinskih oblika utiče na „razlivanje” (a ne samo na perforiranje, poroznost) teritorijalnih granica država. Odsečne granice, nepropusne međe pređašnjeg, tobož, izoštrenog odvajanja država, i čvrste linije razdvajanja njihovog društva i svetskog društva više se ne mogu umišljati.

Državne granice više i ne štite. Sve manje odvajaju. Ipak, one ne nestaju. Bivaju nejednakim sredstvima i čuvane i branjene. Učinci odbrane su neistovetni. Odomaćila se predstava, predočena dole priloženim grafičkim prikazom, da su delovanja oblikujućih silnica svetskog društva, i delovanja raznolikih oblika vladavine i raznorodnih preduzetnika svetskih poslova, udruženo doveli do trostranog izmeštanja vlast iz središta države. Međutim, previđa se da sva ta izmeštanja povratno jačaju državu, što je grafičkim prikazom obuhvaćeno.

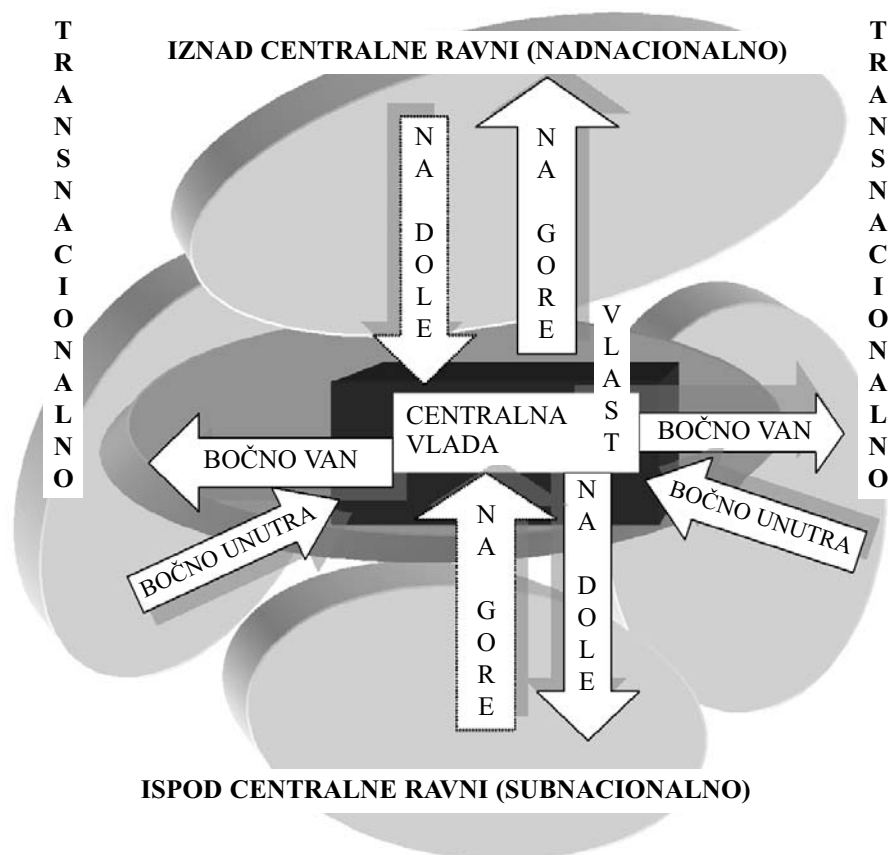
Vlast središne (centralne) nacionalne vlade, prema zaključivanju zagovornika njenog krunjenja, nekada je bila isključiva i celovita na sveukupnom prostoru države. Danas se, tvrde oni, istovremeno već izmestila. Biva i dalje menjana. Pomera se „na gore” – u nadržavne (nadmacionalne / supranacionalne) oblike okupljanja – „bočno” – u oblike vodoravnih povezanosti društava preko granica nacionalne države (prekogranično, odnosno transnacionalno) – i „na dole” – u oblike upravljačke vezanosti unutrašnjeg društva ispod ravni središne (centralne) vlade nacionalne države (subnacionalno).

Raslojavanje nekada, navodno, isključive, sveukupne vrhovne nadležnosti središne vlade izvodi odlučivanje iz granica njene vlasti. Čili oblik vladavine nazivan suverenom teritorijalnom državom, ili nacionalnom državom. Vlast središne vlade biva razučena. Izdeljene nadležnosti prenete su na ravni odlučivanja iznad, ispod i na stranu od nje. Probijanje, na ovaj način, „tvrdih” granica suverene nacionalne države raznelo je „čvrste” linije njenog pređašnjeg shvatanja kao prostora neokrnjene i potpune vlasti središne vlade, i teritorijalnog prostora prilazno zatvorenog pristupu spoljnih mešanja.

Pojmom „vladavine” (*governance*) izveden je pokušaj saznanjog opkoračenja stvarno probijenih zatvarajućih granica nacionalnih država. Probili su ih ne samo spoljni izlasci ministarstava i uprava domaćih vlada u neposredno odlučivanje sa ministarstvima i upravama drugih vlada. Izveli su to i pristupi domaćih društava kako društvima, tako i vladama preko granica – onim društvima i vladama spolja. Probijene granice čine delovanja domaćih društva spoljno sve osamostaljenijim, a unutrašnje organizovana odlučivanja sve samostalnije oslojenijim u odnosu na vlast središnjih vlada. Stvarnost je učinila neodrživim ranija tvrdokorno razdvojena shvatanja domaćeg i međunarodnog života, unutrašnje i spoljne politike, javne i privatne sfere. Oborila je pređašnje, na njima povučene, nepropusne granice između uzdignutih odvojenih građevina teoretizacija i istraživanja uporedne politike i međunarodnih odnosa.

Saznajno povučene međe, prema zamišljanju preprečujućih teritorijalnih granica država, odeljenog domaćeg i spoljnog, unutrašnjeg i međunarodnog, javnog i privatnog, počele su da padaju. Padaju i istraživački i teorijski pod obarajućim delovanjem stvarne propusnosti državnih granica. Dalje, pred našim očima neverodostojna rascepljenost odelitog domaćeg i međunarodnog života, unutrašnje i spoljne politike, i privatne i javne sfere pojmovno pokušava da bude uklanjana zamišlju „slojevite vladavine” (*multi-level governance*). Višeslojnost odlučivanja, obuhvaćena zamišlju slojevite vladavine, pridružuje domaćem međunarodno, unutrašnjem spoljno, javnom privatno, a uporednu politiku međunarodnim odnosima.³⁴

34 Jelica Stefanović-Štambuk, „Teorijski i istraživački problemi međunarodnih studija: slučajevi evropske integracije i diplomatije”, *Politička revija*, god. 7, br. 4, 2008, str. 1183–1208; Jelica Stefanović-Štambuk, „Regioni u ‘starom’ i ‘novom’ regionalizmu: uspostavljanje novog ‘nivoa analize’ svetske politike”, *Srpska politička misao*, god. 25, br. 3, 2009, str. 103–133; Jelica Stefanović-Štambuk, „Predviđanja težišnih pravaca međunarodnih odnosa posle globalne krize”, *Srpska politička misao*, god. 28, br. 2, 2010, str. 297–333.

Slika 1. Osipanje hijerarhije vladanja u nacionalnoj državi trostranim izmeštanjem vlasti iz njene centralne vlade

Pređašnje odvojeno posmatranje ravni upravljanja, uz isključivo držanje središnje vlade mestom vlasti i odlučivanja – kojoj je u celosti podvrgnuto i podređeno domaće ili unutrašnje društvo, obuhvaćeno granicama države (hijerarhija kao kičma suvereniteta) – postupno se zamenjuje.³⁵ Posmatranje se usredsređuje na uočavanje dodirnih tačaka među upravljačkim ravnama. Vezivanje ravni upravljanja daje sazajniji model slojevite vladavine, ili višeslojne vlasti. Verodostojniji je stvarnom odvijanju procesa odlučivanja. Pomaže njihovom tačnijem vođenju ka mogućnostima postizanja razumevanja.

35 Alexander Wendt, "The State as Person in International Theory", *Review of International Studies*, vol. 30, no. 2, 2004: pp. 289–316.

Nalažene dodirne tačke različitih ravni istovremenog odvijanja povezanih procesa donošenja odluka, delimično omogućavaju saznajno savladavanje drugačije stalno prisutnih protivrečnih neobičnosti (paradoksalnosti). Tako su se ispostavljali protivrečnim istovremenost procesa donošenja sve više odluka u višestranim ustanovama (ne samo centralizovanje odlučivanja u nadležnoj ustanovi kakva je Evropska unija), na jednoj strani, i procesa uvećanja brojnosti odluka organa ispod središnje vlade države, u oblastima (regionima), preko opština do gradova i drugih mesnih jedinica, na drugoj strani.

Protivrečnim je viđeno i istovremeno, na jednoj strani, sve upadljivije udruženo odlučivanje središnjih vlada nacionalnih država i sprovođenje donetih odluka, a, na drugoj strani, sve učestaliji upliv stranih vlada i društava na odlučivanje organa vlasti ispod središnjih vlada u unutrašnjim društvima i delovanje sa njima i domaćim privatnim organizacijama. Protivrečnim je nalaženo ne samo često rešavanja središnjih vlada da udruženo odlučuju i deluju sa domaćim privatnim organizacijama (javno-privatna partnerstva), već i da na njih delom prenose ovlasti za odlučivanje, a nekada u celosti i sprovođenje odluka u pojedinim oblastima.

Postupno je pretežno obuhvatno posmatranje ovih različitih, a povezanih ravni odlučivanja i sprovođenja odluka kao jedinstvene vladavine, ostvarivane prilagođeno potrebama upravljanja različitim oblastima društvenog života.³⁶ Odeljeno mišljenje različitih ravni odlučivanja i upravljanja bilo je razlog teškoća da se saznajno savladaju. Teškoće sidrenja razumevanja i objašnjavanja delovanja raznorodnih logika i protivrečnih silnica svake od ravni, ispoljene su i jezički. Hvatane su, ne uvek preterano spretno, priređivanim kovanicama, poput onih Džejmisa Rozenaua (James Rosenau) o istovremenoj „fragmegraciji” i „glokalizaciji”,³⁷ ili zvučnim metaforama, sličnim „dalekim blizinama”.³⁸

Jedino saznanje štiti ispitivanje kako se istovremeno i udruženo, ali odvojeno a neodvojivo, vrši vladavina na svim ravnama od svetske i

36 Knud E. Jørgensen (ed.) *Reflective Approaches to European Governance*, Macmillan, Basingstoke, 1997.

37 James N. Rosenau, “‘Fragmegrative’ Challenges to National Security”, *Understanding U.S. Strategy: A Reader* (ed.) Terry Heyns, National Defense University, Washington, DC, 1983, pp. 65–82; James N. Rosenau, “New Dimensions of Security: The Interaction of Globalizing and Localizing Dynamics”, *Security Dialogue*, vol. 25, no. 3, 1994, pp. 255–282; Jelica Stefanović-Štambuk, *Diplomatija u međunarodnim odnosima*, Fakultet političkih nauka / Čigoja štampa, Beograd, 2008, Prvi deo.

38 James N. Rosenau, *Distant Proximities: Dynamics Beyond Globalization*, Princeton: Princeton University Press, 2003.

nadnacionalne do unutrašnje i u pojedinim organizacijama društva. Štedi ga ne samo plitkih opisa postignutih nevešto skovanim složenicama koje paraju uho, a kao reči pojmovi nisu suštinski prodorne. To saznanje je i spas od površinskog grebanja koje pruža samo privid ostvarenog razumevanja suštine. Obezbeđuje najveću zaštitu od dugo negovanog pogrešnog predstavljanja suštine unutrašnje i međunarodne politike. Model višeslojnog vladanja, odnosno slojevite vladavine podesan je ne samo za razumevanje Evropske unije kao „preklapanja nadležnosti više slojeva ravni vlada i uzajamnog delovanja učesnika duž tih ravni”.³⁹ Pogodan je i za prodor ka razumevanju kako se stvarno vrši međunarodna i svetska politika.

Usađeno je, zbog lišenosti hijerarhijske strukture, određivanje međunarodne politike kao razlikujuće od unutrašnjih, domaćih ili nacionalnih politika država. Otuda potiče obeleženost međunarodne politike anarhijom. Anarhija, nalažena da vlada međunarodnom oblašću, nije označavala nered. Nije podrazumevala odsustvo svake uređenosti, niti je povlačila neprekidne sukobe. Anarhičnošću međunarodne politike označavano je nepostojanje hijerarhijske strukture vlasti kakva je uzimana za određujuću veličinu razumevanja unutrašnje politike. Objedinjene obe logike – i logike hijerarhije unutrašnjeg organizovanja, i logike anarhija međunarodnog ustrojstva – izražava ustaljeno značenje pojma suverenitet. Suverenitet je držan načelom sveopšteg organizovanja. Time je bio spona orazličene unutrašnje i međunarodne politike.

Osipanje suvereniteta jedino posledično povlači stvarno smanjivanje veštačke orazličenosti unutrašnje i međunarodne politike, odnosno pripadanja i jedne i druge samo državi. Činjenje te veštačke orazličenosti vraća ličnosti (pojedinцу sa svim njegovim vezama) deo slobode delovanja koje mu je ta orazličenost uzela. Uzvratno je pojedinцу za uzetu slobodu preostalo isključivo izvršavanje obaveza koje mu je naložila država. Prema svojevremenoj zapovesti jednog demokrate, predsednika SAD Kenedija, pojedinцу je takva izdata naredba glasila: „ne pitaj šta država može učiniti za tebe, nego šta ti možeš učiniti za državu”.⁴⁰

39 Gary Marks, Liesbet Hooghe, Kermit Blank, “European Integration from the 1980s: State-Centric versus Multi-Level Governance”, *Journal of Common Market Studies*, vol. 34, no. 3, 1996, pp. 341-378; Liesbet Hooghe, Gary Marks, *Multi-level Governance and European Integration*, Rowman and Littlefield, Lanham, 2001.

40 John F. Kennedy, “Inaugural Address”, 1961, Internet: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=8032> 15/09/2010.

DRUŠTVENO PREDUZETNIŠTVO I DRUŠTVENA MOĆ KAO PRESUDNI USLOVI ODRŽIVOSTI DANAŠNJE DIPLOMATIJE

Amnesti Internešnel (*Amnesty International*), Grinpis (*Greenpace*), Internešnel Alert (*International Alert*), Global svedok (*Global Witness*) ili Doktori bez granica (*Doctors Without Borders*) zbog raznolikosti preduzetih bavljenja nasilnim sukobima nisu mogli umaći pažnji istraživača. Njihovo preduzetništvo Brauer (Brauer) i Hejvud (Haywood) izdvojili su kao poseban soj preduzetništva. Pomenute preduzetnike svrstali su između postojećih profitnih i neprofitnih (neoporezivih) društvenih preduzetnika.⁴¹

Našli su da je spoj trgovačkih i društveno-kulturnih i društveno-političkih stremljenja prepoznatljiva osobenost ovog posebnog soja preduzetništva između profitnog i neprofitnog.⁴² Pored toga što se svaki od početno nabrojanih preduzetnika bavio nasilnim sukobima osoben je po uspehu koji je ostvario prisustvom u područjima gde su se sukobi javljali. Najpre, svaki od njih prelomno je popravio uslove života stanovništva pogođenog nasiljem. Dalje, kako bi mogao da deluje i bude u tome uspešan, svaki od prethodno pomenutih preduzetnika morao je prikupiti sredstva za svoj posao. To je iziskivalo strogo nadziranje utrošaka pribavljenog novca. Jedino su opremljeni na ovaj načini svi pobrojani preduzetnici bili u stanju da najveći mogući deo priliva sredstava ulože u vršenje svojih zadataka. Konačno, svakog je, u nekom trenutku, pokrenuo ili pojedinac ili grupa izrazito preduzetničkih shvatanja. Brauer i Hejvud drže se da su ti pojedinci ili grupe osnivača bili posvećeni uvođenju novina i stvaranju tržišta za ponudu svojih usluga i sredstava.⁴³

DRUŠTVENO PREDUZETNIŠTVO NETERITORIJALNIH SUVERENA

Tokom 2009. i 2010. godine pažljivi posmatrači stvarnosti, među kojima su i Brauer i Hejvud, uvode društveno preduzetništvo u proučavanje međunarodne i svetske društvenosti na velika vrata.

41 Jorgen Brauer, Robert Haywood, "Non-state Sovereign Entrepreneurs and Non-territorial Sovereign Organizations", *Working Paper* no. 2010/09, United Nations University-World Institute for Development Economics Research (UNU-WIDER), Helsinki, 2010, p. 2.

42 *Isto*, p. 2.

43 *Isto*, p. 3.

Akademsko proučavanje društvenog preduzetništva neosporno traje skoro dve decenije.⁴⁴ Nažalost, objavljen je skroman broj tekstova u vodećim časopisima o rukovođenju i preduzetništvu u međunarodnom i svetskom društvu.⁴⁵ Najopštije, preduzetništvu je dodeljena vrednost određenog motora. Pripisuje mu se stavljanje u pogon glavine ostvarenog rasta poslovnog sektora; i uzima se za pokretačku snagu brzog širenja društvenog sektora.⁴⁶ Jedinstveno obeležje je da većinu, inače skromnog broja objavljenih tekstova o društvenom preduzetništvu, čine teorijski radovi.⁴⁷

Društvenom preduzetništvu još uvek se prilazi upotrebom analitičkog modela uspostavljenog u ispitivanju trgovačkog preduzetništva. Uobičajeno se ova dva soja preduzetništva podvrgavaju poređenjima.⁴⁸ Dva soja preduzetništva poseduju sličnosti i razlike. Pronicanje u društveno preduzetništvo zahteva produbljeno i sređeno ispitivanje njegovih osobnosti. Pogotovo je to neminovno radi postizanja delotvornog razumevanja njegovih posledica. Stoga se u ovom poslu poređenja nužno traže odvagana ograničenja i vladajućeg i ostalih analitičkih modela trgovačkog preduzetništva.⁴⁹ Obuhvat ispitivanja i zahvat u iskustva društvenog preduzetništva zavise od upotrebljavanog analitičkog modela. Posledično, posebna važnost pridaje se odabiru najpodesnijeg modela analize.

Pored nezadovoljavajuće niskog broja empirijskih istraživanja i napora da se iskustvo društvenog preduzetništva ispita, činjenica je da i vršena istraživanja najčešće pate od manjka izričito sročениh pretpostavki, dok im je metodološka slabost odsustvo nužne strogosti u izboru metoda.⁵⁰ Prevaga konceptualnih radova nad istraživačkim, kao i metodološke manjkavosti istraživanja društvenog partnerstva, potkrepljuju sud o još uvek „embriom stanju” njegovog proučavanja.⁵¹ Dalja istraživanja mogla bi se popraviti usađivanjima multivarijantnih metoda. Oni bi poslužili kao dopune ranije pretežno korišćenih

44 Jeremy Short, C. Todd, W. Moss, G. T. Lumpkin, “Research in social entrepreneurship: past contributions and future opportunities”, *Strategic Entrepreneurship Journal*, vol. 3, no. 2, 2009, pp. 161-194.

45 *Isto.*

46 James Austin, Howard Stevenson, Jane Wei-Skillem, “Social and Ceommercial Entrepreneurship: Same, Different, or Both?”, *Entrepreneurship: Theory and Practice*, vol. 30, no. 1, 2006, pp. 1-22.

47 Jeremy Short, C. Todd, W. Moss, G. T. Lumpkin, *nav. rad.*

48 James Austin, Howard Stevenson, Jane Wei-Skillem, *nav. rad.*

49 *Isto.*

50 Jeremy Short, C. Todd, W. Moss, G. T. Lumpkin, *nav. rad.*

51 *Isto.*

tehnika studija slučajeva.⁵² Pored toga, u sprovedenom pregledu stanja oblasti utvrđeno je da je ona oblikovana presecima polja zajedničkih zanimanja naučnika koji ispituju rukovođenje, preduzetništvo, javno/neprofitno rukovođenje i društvena pitanja.⁵³ Pitanja u svakom od naznačenih polja mogu biti probitačna za dalje napredovanje znanja o društvenom preduzetništvu i konceptualno i istraživački. Jedna od preporuka naučnicima je da se late ključnih tema u strateškom preduzetništvu i svoje istraživanje smeste u ramove uspostavljenih teorija. Raspoložive su im od teorije kontingencije, preko teorije stvaranja, teorije otkrića, teorije rasejavanja novina, teorije izvorne zavisnosti do sličnih teorijskih podloga istraživanja strategijskog preduzetništva.⁵⁴

Napredak postoji u prihvatanju mogućnosti većeg stepena povezivanja proučavanja društvenog preduzetništva sa disciplinama društvenih nauka.⁵⁵ Pokazano je, na primer, da se određene praznine u istraživanju društvenog preduzetništva i društveno preduzetnog ponašanja u Ujedinjenom Kraljevstvu mogu otkloniti primenom dnevnog reda geografskih istraživanja na društveno preduzetništvo. Mogućnost takvog rada otvara priznavanje da društveno preduzetništvo ima svoje posebne strane zasnovane mestom. Opseg širenja žiže na odnose društveno preduzetnog ponašanja i prostora društvene preduzetnosti postoji i u takozvanim diskursima današnjice, naročito „održivog” grada i „spojene” zajednice.⁵⁶

Potanko istraživanje uloge društvenog preduzetništva iziskuje otklanjanje problema društvene isključenosti i nastojanja da se stvore prostori osnaživanja grupa istisnutih na same obode društva ili onih koje su potpuno izbačene.⁵⁷ Može se zaključiti da je društveno preduzetništvo prodrlo i u naučnu oblast geografije. Zaleđe prethodnog zaključka je dokazivanje vrednosti učvršćivanja tema preduzetništva u njen istraživački dnevni red. Procenjuje se da istraživači geografije, razmatrajući tu temu upotrebom svojih „prostornih lupa”, mogu doprineti razvoju višedisciplinarnog rada na razumevanju i objašnjavanju društvenog preduzetništva.⁵⁸

52 *Isto.*

53 *Isto.*

54 *Isto.*

55 Sarah-Anne Muñoz, “Towards a geographical research agenda for social enterprise”, *Area*, vol. 42, no. 3, 2010, pp. 302-312.

56 *Isto.*

57 *Isto.*

58 *Isto.*

Poseban broj časopisa *Preduzetništvo: teorija i praksa*, objavljen jula 2010. godine, posvećen je pitanju društvenog preduzetništva.⁵⁹ Više okupljenih autora nejednako se opredelilo za podesne prilaze sveukupnom poslu. Pojedini su, sledeći Kuna (Kuhn), nastojali da opojme (konceptualizuju) društveno preduzetništvo kao polje delovanja u predparadigmatskom stanju kome trenutno manjka izgrađena epistemologija.⁶⁰ Moguće je upotrebom pristupa neofunkcionalističke teorije izdvojiti „mikrostrukture” legitimacije obeležavajuće za razvoj društvenog preduzetništva kako njegovih ključnih delatnika, tako i diskursa i ničućih narativnih logika.⁶¹ Preovlađujući diskurs društvenog preduzetništva za sredstvima bogate delatnike predstavlja građu legitimisanja u procesu „refleksivnog izomorfizma”.⁶²

Zanimljivo je kako se usredsređivanjem na marketing u strategiji, dijalog i ničuću spojnu logiku paradigmi nastajućih tržišta / preduzetništva izrodila potreba onih koji se bave tržištima da istražuju preduzetništvo, a društveno preduzetništvo posebno. Društveno preduzetništvo – shvaćeno kao soj preduzetništva koji vodi uspostavljanju novih društvenih preduzeća i neprestanosti uvođenja novina u već postojeća – odjednom je postalo predmet koji je zaokuplja mnoge i postaje tema žive rasprave, iako se u njega nije mnogo proniklo.⁶³ Pokazano nezadovoljstvo nedovoljnim razumevanjem ovih danas nesravnjivo važnih organizacija ponukalo je na opojmljenje društvenog preduzetništva kao višestране umotvorine (konstrukta). Izraz preduzetnički uključuje koloplet ponašanja u postizanju društvenog zadatka (misije), suvislog jedinstva svrhe i delovanja u suočavanju sa moralnom slojnošću (kompleksnošću), sposobnost prepoznavanja prilika za stvaranje društvene vrednosti i prinovljavanje (inovativnost), proaktivnost i preuzimanje rizika kao ključnih obeležje donošenja odluka.⁶⁴

Društveno preduzetništvo može se odrediti i kao „proizvod pojedinaca, organizacija i mreža koje dovode u pitanje uvrežene strukture baveći se

59 *Entrepreneurship: Theory and Practice*, Special Issue: Social Entrepreneurship, vol. 34, no. 4 (July), 2010.

60 Alex Nicholls, “The Legitimacy of Social Entrepreneurship: Reflexive Isomorphism in a Pre-Paradigmatic Field”, *Entrepreneurship: Theory and Practice: Special Issue: Social Entrepreneurship*, vol. 34, no. 4, 2010, pp. 611-633.

61 *Isto*.

62 *Isto*.

63 Gillian Mort, Sullivan, Jay Weerawardena, Kashonia Carnegie, “Social Entrepreneurship: towards conceptualisation”, *International Journal of Nonprofit and Voluntary Sector Marketing*, vol. 8, no. 8, 2003, pp. 76–88.

64 *Isto*.

promašajima – i uočavajući nove prilike – u ustanovljenim uređenjima koje uzrokuju postojeće neodgovarajuće obezbeđivanje ili nejednaku raspodelu društvenih i sredinskih dobara”.⁶⁵ Ovakvim određenjem povlači se razlika društvenog preduzetništva u odnosu na trgovačko. Smitovsko mišljenje sveta pomaže da se shvati kako trgovačko preduzetništvo pribavlja nenameravane javne dobiti. Društveno preduzetništvo, pak, ciljajući na obezbeđivanje javnih dobiti, ima kao urod i lične dobiti društvenih preduzetnika i kada njima ne teže, ili ne računaju da ih svojim delovanjem pribave.⁶⁶ Učinak društvenog preduzetništva ne moraju, i nisu jedino nenameravane lične dobiti društvenih preduzetnika. Mogu to biti i nenameravane javne dobiti. Takve su, na primer, koristi poslodavaca od poboljšanog pružanja zdravstvene zaštite stanovništvu.⁶⁷

Osobenost današnjeg društvenog preduzetništva je da društveni preduzetnici stavljaju na kocku vlastita ekonomska sredstva opstanka. Oni ih ulažu kao posedovane sposobnosti za prikupljanje novca radi stvaranja onog „društvenog” proizvoda ili usluge koju „prodaju”. Čistunstvo prebacivanja društvenim preduzetnicima već samog slogana „prolaziti dobro, radeći dobro”, a pogotovo upiranje prstom na današnji ne mali broj društvenih preduzetnika organizovanih radi sticanja profita, proističe iz posebnih gledanja na društveno ispravno i društveno korisno delovanje i prihvatljive načine ličnog i grupnog uživanja njihovog učinka. Više zadužbina danas ima cilj oživljavanje društvenog preduzetništva. Iako je tako, čini se da nijedna od njih još uvek nije uspostavila „inkubator” društvenog preduzetništva.⁶⁸ Pored često pominjanih zadužbina kao što su Ašoka (*Ashoka*), Šwab (*Schwab*) ili Skol (*Skoll*) podizanje društvenog preduzetništva i izvođenje sposobnih društvenih preduzetnika postavili su, na primer, sebi kao zadatak i posebni godišnji forumi. Decembra 2009. godine, jedan takav Forum društvenog preduzetništva pokrenut je, na primer, sa zadužbinom Kemka (*Nand & Jeet Khemka Foundation*).

MOĆ: NI ČVRSTA, NI MEKA, NI PAMETNA, NI ISTRAJNA, NI STRUKTURALNA, NI NORMATIVNA NEGO DRUŠTVENA

Sržno pronicanje u „tegobno” doba globalne vladavine zahtevalo je da se pogleda šta je u „oku uragana”. Tu leži uzrok, ili, tačnije, snop uzroka koji

65 Jurgen Brauer, Robert Haywood, *nav. izd.*, p. 3.

66 *Isto*, p. 3.

67 *Isto*, p. 3, fn. 5.

68 *Isto*, p. 3.

vezuju grupe nevolja pouzdano neprekidno očitih od 2008. godine. Mesta predahu za razmišljanje o uzrocima, međutim, više nema. Pretnje novih sunovrata ukoliko se nešto odmah ne preduzme prestižu jedna drugu.

Samo isečak iz jednog dela dana poslovanja globalne vladavine čini, na primer, pronalaženje onoga što je u isti mah lekovito preduzimati i za nošenje sa pretećim izgledima promena klime i odvijajućim prirodnim nepogodama od razornih zemljotresa, poplava i vulkanskih erupcija, i za otklanjanje najneposrednijih terorističkih pretnji bezbednosti i piratskih otmica, i trajno onemogućavanje širenja nuklearnog naoružanja i krijumčarenja nuklearnog materijala kako ne bi u njegov posed došli pojedinci, grupe i organizacija spremni da ih bez zazora upotrebe, ali i kako izlaziti na kraj sa stalnim rastom troškova energenata i neprekidno gomilajućim rizicima za njihovu neometanu i bezbednu proizvodnju i dopremanje, a naći i trajne načine postizanja energetske sigurnosti za sve.

Parag Kana (Parag Khanna) političku budućnost sveta – predviđanu iz ugla teorije koju je sastavio uviđanjem prožimanja prošlosti i sadašnjosti u ponovo podsticanoj oblasti geopolitike⁶⁹ – omeđio je uzajamnim delovanjima država najviše zahvaćenim problemima, uzroka terorizma, uplivom Grupe 20 (G20), načinima rešavanja sukoba u takozvanom „luku kriza” i mogućnošću uobličavanja „sveta bez granica”. Bio je uveren da je za sve lek diplomatija. Njemu je ona istovetna „globalnoj vladavini”. Ispitivanje nazvano „Globalnom vladavinom” (*Global Governance*) Kana je pokrenuo u okviru Programa američke strategije (*American Strategy Program*). Grupa za oblast spoljne politike u Novoj američkoj zadužbini (*New American Foundation*) kao nezavisnom, nestranačkom rezervoaru istraživača (*think tank*), bavi se ovim proučavanjem.

Predmet istraživanja je „budućnost diplomatije, ne samo iz ugla zbivanja u međuvladinim odnosima i Ujedinjenim nacijama i stalnim ustanovama kakva je Svetska banka, nego više kako svi važni delatnici u današnjem svetu, poput News Corp i Ruperta Mardoka, Bila Gejtsa i Gejtsove zadužbine, Bila Klintonu i Klintonove inicijative, Svetskog ekonomskog foruma, Ujedinjenih nacija, vlade Sjedinjenih Država – postoje kao igrači u veoma slojevitom diplomatskom klupku”.⁷⁰ Nabrojane nedržavne delatnike globalnih poslova Kana je „kao igrače

69 Parag Khanna, *The Second World: Empires and Influence in the New Global Order*, Random House, New York, NY, 2008; Parag Khanna, “Redrawing the map for a safe, secure world”, *TED Blog*, September 28, 2009, Internet: http://www.paragkhanna.com/2009/09/redrawing_the_map_for_a_safe_s.html, 15/ 02/2010.

70 Parag Khanna, “Redrawing the map for a safe, secure world”, *nav. izd.*

u veoma slojevitom diplomatskom klupku” mogao da posmatra zahvaljujući novom obrascu mišljenja. Nova paradigma, odnosno izmenjeni obrazac proučavanja međunarodnih odnosa vraća nedržavne delatnike u stvarnost stvarnih međunarodnih odnosa i svetske politike u čijem pravljenju moćno učestvuju.

Ova nova paradigma sročena je sredinom sedme decenije prošlog veka.⁷¹ Izvedena u društvu liberalnih teoretizacija međunarodnih odnosa. Objedinjujuće je povezala pojedine sastavnice koje su već ranije bile u opticaju.⁷² Dobivši uobličenje sredinom sedme decenije prošlog veka postala je najozbiljniji takmac vladajućoj realističkoj teoretizaciji međunarodnih odnosa u objašnjavanju svetske politike. Ostala je i najozbiljniji suparnik njenoj prinovi neorealizmu, a potom i novijem neoklasičnom realizmu.

Među novim obrascima diplomatije koje je Kana razabrao u „isprepletanom klupku” su načini na koje prepoznati učesnici saraduju, potom pitanja oko kojih saraduju, i konačno ciljevi kojima su posvećeni. Zaključio je da diplomatija, koja se zove „globalna vladavina”, predstavlja „budućnost razumevanja kako se, zapravo, vlada svetom”.⁷³

Ustaljeni govor o „polovima moći”, od neminovnost jedinog (*uni-pole*) do poželjnosti ili nepoželjnosti više polova moći (multipolarizma) u suočavanju sa stvarnošću globalnih problema, sada politički predvodnici i „epistemičke zajednice” njihovih savetnika i prvaka pojedinih međunarodnih organizacija zamenjuju stavljanjem u pročeđe svog rečnika reči multilateralizam, „polovi rasta” (*poles of growth*) i „čvorišta” (*hubs*). Robert Zelik (Robert Zoellick), predsednik Svetske banke, nije zastao na povlašćivanju multilateralizma G20. Nije se zaustavio ni na ohrabrivanju SAD i Kine da svoj sadašnji diplomatski bilateralizam, vođen pod radnim naslovom „strateški i ekonomski dijalog”, pretvore u G2, savladavinu svetom (kondominijum). Dao se na smišljanje novog multilateralizma i predložio spajanje raznorodnih multilateralizma u „lige mreža”.⁷⁴

Spojenost današnjih problema, a razdvojenost mišljenja i delovanja, iskoristio je i jedan mlađi istoričari kao „odskočnu dasku” za podizanje svog ugleda.

71 Helen V. Milner, Andrew Moravcsik (eds.), *Power, Interdependence, and Nonstate Actors in World Politics*, Princeton University Press, Princeton, 2009.

72 Helen V. Milner, “Power, Interdependence, and Nonstate Actors in World Politics: Research Frontiers”, in *Power, Interdependence, and Nonstate Actors in World Politics* (eds.) Helen V. Milner, Andrew Moravcsik, Princeton University Press, Princeton, 2009, pp. 3-27.

73 Parag Khanna, “Redrawing the map for a safe, secure world”, *nav. izd.*

74 Robert Zoellick, “The End of the Third World? Modernizing Multilateralism for a Multipolar World”, April 14, 2010, Internet: <http://go.worldbank.org/MI7PLP8U015/5/2010>.

Prepakovao je regionalizam i multilateralizam – u pogodnom trenutku za izmenu pravca mišljenja o bitnosti praksi regionalizma i multilateralizma u rešavanju nagomilanih nevolja – kao nekakvu sasvim novu diplomatiju, „diplomatiju 2.0”.⁷⁵ Izbacujući u opticaj tako označenu „novu verziju” diplomatije, navodno delo vlastite oštroumnosti, uključio se i on u rasprave o suvislosti diplomatije, preporučujući se kao znalac za odgajanje „nove generacije međunarodnih javnih službenika nazvanih diplomatama, potrebnijih današnjem svetu više no ikad”.⁷⁶

Neuporedivo važniju, stvaralački vanredno plodnu podlogu teoretizacije globalne vladavine ponudio je Peter van Ham (Peter van Ham). Učinio je to uvođenjem zamisli „društvene moći” (*social power*) i preduzimanjem ispitivanja na koji način moć „posluje” u međunarodnoj politici.⁷⁷ Mada je zamisao moći možda najprepoznatljivija u pokušajima objašnjavanja međunarodne politike, rasprave o njoj i neslaganja nisu zgasnula ni danas. Vladaju i u disciplini međunarodnih odnosa, i među stvaraocima politike. Tako je već ranijem dubokom neslaganju oko materijalne, strukturne, ideacione i normativne moći pridružena gomila novih sporenja isturanjem zamisli „meke” (*soft*) moći nasuprot „čvrstoj” (*hard*). Ubačena zamisao samo je dolila „ulje na vatru” i razgorela nova sporenja među nedovršenim. Postojećem poprištu zamisli „vrsta” moći van Ham je prišao iz novog ugla. Nije se priključio nekoj od sukobljenih strana. Umesto zauzimanja mesta u jednom od rovova uveo je zamisao „društvene moći” u razmatranje delovanja moći u međunarodnoj politici.

„Društvenu moć” odredio je kao sposobnost postavljanja merila (standarda) i stvaranja legitimnih normi i vrednosti. Ključne strane društvene moći sveo je kao 3S, odnosno na engleskom jeziku 3C. Nađene ključne strane društvene moći su *središnost*, *slojevitost* i *sveobuhvatnost* (*centrality*, *complexity*, *comprehensivness*). Besplodno nadmudrivanje oko najpodesnijeg kvaliteta moći (čvrsta, meka, istrajna, lepljiva, strukturna, normativna, proizvodna, pametna) je presečno. Moći je vraćena odnosnost u vlasititoj sredini. To je društvo gde ona izvire, stvara se, i deluje.

Slojevitost društvene moći van Ham je pokazao predočenom raznovrsnošću njenog ispoljavanja u raznorodnim okolnostima. Izdvojio je oblike ispoljavanja društvene moći u kulturi, ustanovama, pravu i sredstvima javnog obaveštavanja

75 Kenneth Weisbrode, “Diplomacy 2.0”, *Project Syndicate: A World of Ideas*, Project Syndicate, 24 March 2010, Internet: <http://www.project-syndicate.org/commentary/weisbrode2/English 25/03/ 2010>.

76 *Isto*.

77 Peter van Ham, *Social Power in International Politics*, Routledge, London / New York, 2010.

(masovnim medijima). Geografski njenu ulogu posmatrao je iz ugla Evropske unije, Sjedinjenih Američkih Država, Bliskog Istoka i Kine. Odomaćeno razlikovanje „čvrste” (*hard*) i „meke” (*soft*) moći potanko je odmerio ispitivanjem njihove slojevitosti u odnosima uloga sredstava javnog obaveštavanja i novih tehnologija komuniciranja.

Naročitu pažnju posvetio je istraživanju prožimajućeg delovanja vladinih i nevladinih delatnika politike u ramljenju javnog govora (diskursa), postavljanju dnevnog reda, kalupljenju identiteta i u, krajnjem učinku, određivanju ishoda političkih procesa. Širokim opsegom studija slučajeva zahvatio je bitna pitanja kulture i popularne kulture, sredstava javnog obaveštavanja, javne diplomatije i pravljenja marke (brendiranja).

Osobitu pažnju van Ham je posvetio društvenoj moći nedržavnih delatnika. Uključio je u tu nevladine organizacije, sredstva javnog obaveštavanja i potrošače. Suštinski je ostvario uvid u način vršenja moći u množtvu slojevitoj stvarnosti današnjeg sveta. Držeći da je društvena moć ključ razumevanja sadašnje međunarodne politike i globalne vladavine poduhvatio se tumačenja ubrzano menjajućeg društvenog sistema i u tim izmenama presudnog krunjenja nekadašnjih „izvesnosti”. Time je dobio gradivnu jedinicu zasnivanja stvaralačkog načina konceptualizacije nastajućeg poretka. Dokazao je da više nije moguće održati zabludu kako se i dalje možemo provlačiti kroz stvarnost upotrebom starih načina mišljenja. Istovremeno, ponudio je način pomeranja ka korenitom menjanju misaonog vidokruga u koji je do sada bilo uterivano gledanje sveta. Napravljenim dopunama pridoneo je Šarpovom (Sharp) 2009. godine započetom poduhvatu obnavljanja „diplomatskog mišljenja” (*diplomatic thinking*) i diplomatske teoretizacije međunarodnih odnosa⁷⁸ zgaslo od 1919. godine kada je diplomatska teorija stavljena u stegu tada pokrenute akademske discipline međunarodnih odnosa.⁷⁹

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA: NOVI NEDRŽAVNI SUVERENI GLOBALNE VLADAVINE KAO DANAŠNJI BITNI PREDUZETNICI ODRŽIVE DIPLOMATIJE

Pored novih društvenih preduzetnika u sporazumnom upravljanju poslovima globalnog društva, otklanjanju sukoba, isticanju društvenih

78 Paul Sharp, *Diplomatic Theory of International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge / New York, 2009.

79 Videti detaljnije Jelica Stefanović-Štambuk, *Diplomatija u međunarodnim odnosima, nav. izd.*, str. 60-99.

vrednosti kao temelja normi umesto posedovane količine moći i prinude za primoravanje na činjenja podobna vlasitim interesima i temeljnog otklanja politike sile u današnjem sporazumevanju, a ne tek njenog pukog ograničavanja ili umeravanja, su i novi nedržavni suvereni globalne vladavine. Jedan takav upečatljiv preduzetnik neteritorijalne suverene globalne vladavine je i Internet preduzeće za dodeljena imena i brojeve (*Internet Corporation for Assigned Names and Numbers – ICANN*).

Internet preduzeće za dodeljena imena i brojeve je privatno, neprofitno preduzeće za javnu dobrobit. Registrovano je u Kaliforniji. Deluje prema saveznom zakonu Sjedinjenih Američkih Država. Sjedinjene Države nemaju neposrednu moć donošenja odluka u poslovanju ICANN-a. Sva ovlašćenja pripadaju Odboru ovog preduzeća. Odbor broji petnaest članova sa pravom glasa. Većinu članova odabira Komitet za imenovanja nastojeći „da obezbedi da se ICANN Odbor sastavi od članova koji skupno pokazuju raznolikost geografije, kulture, veština, iskustva i vidokruga”.⁸⁰ Nacionalnost i državnost namerno su zaobiđene. Nema u ICANN-u mogućnosti da i jedan „zvaničnik nacionalne vlade ili višenacionalne jedinice uspostavljene ugovorom ili drugom vrstom sporazuma među nacionalnim vladama”⁸¹ može službovati kao direktor.

Zadatak ovog preduzeća je da „usklađuje, u celokupnoj ravni, globalne Internet sisteme jedinstvenih oznaka”,⁸² i posebno osigura postojani i bezbedan rad Internet sistema jedinstvenih oznaka.⁸³ Opseg delovanja ICANN-a je globalan. To je vrhovno telo pravljenja pravila u osmišljavanju i dodeljivanju imena Internet domena. Ovaj posao presudan je za postojanost Interneta. Ukoliko se javi nepostojanost Sistema imena domena (DNS) ICANN može obrazovati upravljački tim za određivanje kakvu radnju treba preduzeti za osiguranje ili obnovu postojanosti sistema telefonije.

Stabilnost sistema telefonije nadzire Međunarodna unija za telekomunikacije (*International Telecommunications Union – ITU*). Ustanovljena je kao međuvladina organizacija u sistemu Ujedinjenih nacija. Pravila članstva ne dopuštaju da ijedan nedržavni učesnik postane, čak, ni pridruženi član. Pravo glasa u nadzornim organima ITU imaju samo države članice. Mnogi tvrde da je ITU kao struktura tipična za Vestfalski sistem usklađivanja država. Zadatak ITU u oblasti održavanja telefonske mreže gotovo je ravan onom koji ICANN ima u

80 *ICANN Factsheet*, Internet: <http://www.icann.org/en/factsheets/fact-sheet.html> 17/04/2010.

81 *Isto*.

82 *Isto*.

83 *Isto*.

pogledu održavanja Interneta. Oprečno praksi akreditovanja građanskog i trgovačkog društva kao posmatrača u međuvladinim organizacijama, kakva je i ITU, ICANN je u ovoj uobičajenoj strukturi vladavine sve preokrenuo.

Vlade članice postavljaju jednog „akreditovanog” predstavnika u Vladin savetodavni komitet ICANN-a.⁸⁴ Vladin savetodavni komitet može odabrati jednog od članova za jedno mesto od šest takvih mesta bez prava glasa u Uredu službenika za vezu. Tako ICANN kao privatno preduzeće preuzima ulogu glasanja suverena u ITU, a suvereni u njemu dobijaju neglasajući posmatrački položaj „sektorskog člana”.⁸⁵ Nezavisno od ove razlike u odlučivanju pravila ICANN-a su jednako provodiva u državama kao što su i pravila ITU. Zaključak je neizbežan.

Pošto država više nije vrhovna, ova organizacija vladavine se ne može pomiriti sa Vestfalski zamišljenom suverenom državom.⁸⁶ Nema nikakvog usađenog razloga zašto bi ITU trebalo da bude u stanju da vrši suvereni nadzor nad Internetom.⁸⁷ Time se ne spočitava da je njena vladavinska struktura prespora da se prilagodi novoj tehnologiji koja je premrežila planetu.⁸⁸ Izveštava se jedino da pošto tehnologiji još uvek treba način da se organizuje ili bude organizovana, to se ICANN pojavio pružajući pouzdanu Internet vladavinu. Legitimnim su ga učinile stručnost, delotvornost i zajedničke vrednosti, a ne demokratski proces.⁸⁹ Mada ICANN posebno vodi računa o procesu odlučivanja pokretanom „odozdo na gore”, i svojom otvorenošću uvidu korisnicima i njihovom nadzoru, to nisu presudni činioci njegove legitimizacije.

Posao ICANN-a je dodeljivanje slogova (*suffixes*) za države i teritorije u imenu domena. Tako je Palestini dodeljen slog *ps*, Hong Kongu *hk*, Tajvanu *tw*, Vatikanu *va*. Prilikom donošenju ovih odluka u razmatranju se nije ulazilo u pitanje jesu li to teritorijalni suvereni ili ne. Zanimljivo je kako je ICANN postupio kada su privremene vlasti Kosova proglasile nezavisnu suverenost februara 2008. godine i iskoristile Svetski ekonomski forum (World Economic Forum), u junu iste godine, da dobiju podršku za zahtev da im bude dodeljen slog (suffix) u imenu vlastitog Internet domena. Prva odluka ICANN-a bila je

84 Jurgen Brauer, Robert Haywood, “Non-state Sovereign Entrepreneurs and Non-territorial Sovereign Organizations”, *nav. izd.*, p. 11.

85 *Isto*, p. 11.

86 *Isto*, p. 11.

87 *Isto*, p. 11.

88 *Isto*, p. 11.

89 *Isto*, p. 11.

da odluku o tome prepusti drugoj nedržavnoj organizaciji globalne vladavine Međunarodnoj organizaciji za standardizaciju (*International Organization for Standardization – ISO*).

Međunarodna organizacija za standardizaciju je svetski „najveći graditelj i izdavač međunarodnih standarda”.⁹⁰ Mrežno je organizovana.⁹¹ Članice su nacionalni instituti za standardizaciju iz 163 zemlje. Samo jedan institut iz jedne zemlje može biti u članstvu ISO. Članstvo je podeljeno u tri vrste. Prvo su to „tela u članstvu” (*member body*).⁹² To je nacionalno telo „najreprezentativnije u standardizaciji u svojoj zemlji”.⁹³ Ono ima „pravo da učestvuje u radu i uživa sva glasačka prava u svakom tehničkom i javnom komitetu ISO”.⁹⁴ Drugu grupu čine „dopisni članovi” (*correspondent members*).⁹⁵ Takav član je obično, poput Angolskog instituta za norme i kvalitet (IANORQ), nacionalna organizacija u nekoj zemlji koja još uvek nije u potpunosti razvila delatnost nacionalnog standardizovanja.⁹⁶ Iako nema pravo da učestvuje ni u tehničkom, ni u političkom razvojnom radu „dopisni član” ima pravo da u potpunosti bude obaveštavan o radu koji mu je od interesa.⁹⁷ Treću grupu članica ISO-a predstavljaju „pretplaćeni članovi” (*subscriber members*).⁹⁸ Radi se o telu za standardizaciju uspostavljenom u zemlji privredno izuzetno malog obima. Zato takvo telo plaća umanjenu članarinu koja mu ipak omogućava da drže korak u procesu međunarodnog standardizovanja. Ovakva vrsta člana u ISO je Ured za standarde Antigva i Barbuda (ABBS).⁹⁹

Suštinski ISO „obrazuje most između javnih i privatnih sektora”.¹⁰⁰ Budući da su u članstvu organizacije instituti koji su bilo u sastavu vladine strukture u

90 *About ISO*, Internet: <http://www.iso.org/iso/about.htm> 17/04/ 2010.

91 *Isto*.

92 *ISO members*, Internet: http://www.iso.org/iso/iso_members/memeber_bodies.htm 17/04/2010.

93 *Isto*.

94 *Isto*.

95 *Isto*.

96 *Isto*.

97 *Isto*.

98 *Isto*.

99 *Isto*.

100 *About ISO*, Internet: <http://www.iso.org/iso/about.htm> 17/04/ 2010.

pojedinoj zemlji, ili su ta tela vlade zemalja u kojima su uspostavljena zadužile za posao standardizovanja, bitno je da su u članstvu i one jedinice koje su isključivo potekle iz privatnog sektora i ostale u njemu, a uspostavljene su nacionalnim partnerstvima industrijskih udruženja.¹⁰¹ Osobenost delovanja ISO je što omogućava postizanje opšte saglasnosti (konsenzusa) o rešenjima koja istovremeno zadovoljavaju zahteve i poslovnog sveta i obuhvatnije potrebe društva.¹⁰²

Tako je ovakvoj nevladinoj organizaciji ISO, takođe nevladina organizacija ICANN prepustila donošenje odluke o zahtevu privremenih ustanova Kosova za dodelu oznake vlastitog Internet domena.¹⁰³ Odluku o ispunjenosti uslova ISO je doneo saglasno standardu ISO3166-1. Ovaj standard utvrđuje koje se jedinice kvalifikuju za poštanske brojeve, oznake novčanih jedinica, i ostale oznake. Abhazija, Transdnjestrovlje, Somalilend i Južna Osetija već su 23. septembra 2008. godine uvršćene na popis budućih primalaca oznaka u Sistemu imena domena (Domain Name System – DNS). Nijedan od tih podnosilaca nije nastao bez nasilja kao ni Kosovo. Tako je sistem imena domena (DNS) postao jedan od znakova državnosti, a činjenica je da imena domena u ovom sistemu dodeljuju dva nedržavna delatnika.¹⁰⁴

Nije ICANN jedini primerak preduzetnika neteritorijalne, nedržavne globalne vladavine. Kada globalna tržišta prihvate novčanu jedinicu jedne države kao vlastitu radi se, takođe, o obliku nedržavne globalne vladavine.¹⁰⁵ Sjedinjene Američke Države nisu imale neposrednu nadležnost nad tim što su dolar kao njihovu novčanu preuzimali za zakonito sredstvo plaćanja pored mreža kriminalaca i globalnih trgovaca i prodavaca nafte i nezavisne države poput Paname (od 1904), Ekvadora (2000), Istočnog Timora (2000) i El Salvadora (2001).¹⁰⁶ Dolar je, na primer, postao sredstvo plaćanja 1959. godine na tada od Ujedinjenog Kraljevstva još uvek zavisnim Britanskim devičanskim ostrvima, a 1973. godine i Turskim i Kaiko ostrvima.¹⁰⁷ Dodatno je dolar sredstvo plaćanja u mnogim ratom razrovanim društvima, od Avganistana,

101 *Isto.*

102 *Isto.*

103 Jurgen Brauer, Robert Haywood, “Non-state Sovereign Entrepreneurs and Non-territorial Sovereign Organizations”, *nav. izd.*, p. 10.

104 *Isto.*, p. 11.

105 *Isto.*, p. 12, fn. 20.

106 *Isto.*

107 *Isto.*

preko Kambodže do Urugvaja, kao i u turističkim odredištima širom sveta. Male države koje nisu članice Evropske unije poput Vatikana, Monaka i San Marina uzele su evro kao svoju novčanu jedinicu zbog platnih unija sa državama članicama EU, dok su Andora, Crna Gora i Kosovo evro jednostrano usvojile kao „svoju” novčanu jedinicu.¹⁰⁸

Pažljiviji pregled postojećih preduzetnika nadržavne globalne vladavine koji poseduju određeni stepen suverene moći umnožice broj primeraka. Mada se neki neće složiti da je Vindous (*Windows*) operativni sistem preduzeća Majkrosoft (*Microsoft*) suštinski nadržavni, suvereni, standard globalne vladavine,¹⁰⁹ ne treba prevideti da ga je ovo preduzeće nametnulo uspevši da zaustavi neometani radi s piratskim kopijama ovog operativnog sistema u Kini.¹¹⁰ Osim toga, isto preduzeće je isposlovalo da tela koja postavljaju globalne standarde proglase različite verzije Vindousa (*Windows*) globalnim standardom. Ovaj ishod smatra se značajnim jer tela koja su takve odluke donela nisu državna, niti pripadaju udruženim državama, odnosno međuvladinim organizacijama, organizacijama koje su zajedno napravile vlade suverenih teritorijalnih država.¹¹¹

Mada je još uvek uveliko neshvaćena praksa da se nadržavni delatnici prihvataju sastavljanja globalnih normi, postavljanja standarda i pravljenje pravila koja su i samouređujuća i samonamećuća što sve zajedno jeste njihovo upuštanje u nadržavnu suverenu globalnu vladavinu,¹¹² još više je neshvaćeno da u njihovom sporazumnom upravljačkom preduzetništvu leži odgovor ko danas čini diplomatiju održivom jer se poduhvata njenog upražnjavanja.

Pitanje zašto organizacije poput ICANN-a nisu nevladine organizacije (*non-governmental organizations* – NGOs) nego su neteritorijalne suverene organizacije (*non-territorial sovereign organizations* – NSOs) zahteva, u svođenju obavljenog razmatranja, obrazloženi zaključak. Utemeljni odgovor pružili su Brauer i Hejvud. Njihov ključni uvid je da su nevladine organizacije podvedene pod državu i podvrgnute su njoj, ili su pak podređene višedržavnim (međuvladinim organizacijama).¹¹³ Neteritorijalne suverene organizacije uveliko nadmašuju po nadležnostima nevladine organizacije.

108 *Isto.*

109 *Isto*, p. 12.

110 *Isto*, p. 12, fn. 21.

111 *Isto*, p. 12.

112 *Isto.*

113 *Isto.*

Nevladine organizacije niti su nadležne za pravljenje pravila, niti poseduju vrhovnu vlast.¹¹⁴ Neosporno je da i Amnesti Internešnel (*Amnesty International*) i Grinpis (*Greenpace*) jesu uticajni delatnici globalnog građanskog društva. Međutim, nepobitno je i da za razliku od neteritorijalnih suverenih organizacija (*non-territorial sovereign organizations* – NSOs) one nemaju legitimni izvor iz koga mogu izvoditi vlastito pravljenje pravila, niti uživati merodavnost za provođenje pravila pošto u svom predmetnom domenu nemaju vrhovnu vlast.¹¹⁵ Važno je, ipak, slično obeležje da su i nevladine organizacije (NGOs) i neteritorijalne suverene organizacije (NSOs) neteritorijalne i prekogranične.

Posledično dolazi i neizbežna logička prerada sistematike organizacija, i to na način na koji su je izveli Braueru i Hejvudu,¹¹⁶ a olakšava razumevanje da je diplomatija danas održiva jer je praksa sporazumnog opštenja i udruženog upravljanja brojnih preduzetnika vladavine, a ne samo teritorijalnih suverena, odnosno nacionalnih država i njihovih zajedničkih organizacija. Zato je jedan od bitnih zaključaka u razumevanju održivosti diplomatije danas usredsređeno razumevanje promenjene strukture njenih delatnika i preduzetnika, među kojima je i predložena Brauerova i Hejvudova. Ona se može smatrati povoljnim početkom razvijanja razumevanja odvijajućeg strukturiranja današnje održivosti diplomatije preduzetništvom brojnih delatnika zainteresovanih za sporazumno udruženo uređivanje i upravljanje životom u svetu u kome kolaju „problemi bez pasoša”. Stoga podnetim Brauerovim i Hejvudovim sređivanjem činilaca strukture organizacija današnjeg diplomatskog delovanja zaključujemo izloženu analizu održivosti diplomatije danas.

Strukturu organizacije današnje održive diplomatije čine delovanja narednih njenih preduzetnika, sledstveno predlogu Brauera i Hejvuda:

Prvo, državnih organizacija (teritorijalnih ili omeđenih organizacija); jedinične organizacije države (jedne ili svih država); višedržavne organizacije (poput Evropske unije – EU, Afričke unije – AU, Međunarodne organizacije za civilno vazduhoplovstvo /*International Civil Aviation Organization* – ICAO/; Međunarodne unije za telekomunikacije /*International Telecommunications Union* – ITU/; Svetske trgovinske organizacije /*World Trade Organization* – WTO),

114 *Isto.*

115 *Isto.*

116 *Isto.*

Drugo, neteritorijalnih organizacija (nedržavnih ili neomeđenih); neteritorijalnih nesuverenih organizacija (ranije nazivane nevladinim organizacijama); organizacija građanskog društva (na primer Grinpis /*Greenpeace*/); organizacija trgovačkog društva (na primer, Međunarodnog udruženja avio prevoznika /*International Air Transport Association – IATA*/, Svetskog putničkog i turističkog saveta /*World Travel and Tourism Council – WTTC*),

Treće, nedržavnih suverenih organizacija (*non-state sovereign organizations – NSOs*); suverenih organizacija građanskog društva (poput Pokreta međunarodnog komiteta Crvenog krsta i Crvenog polumeseca, Međunarodnog olimpijskog komiteta, Međunarodnog saveza udruženja fudbala /*Fédération Internationale de Football Association – FIFA*/); suverenih organizacija trgovinskog društva (kao što su ICANN, ISO).¹¹⁷

LITERATURA

1. Annan, Kofi A., “Problems without Passports”, *New Perspectives Quarterly*, vol. 27, no. 3 (Internet: http://www.digitalnpq.org/global_service/nobel%20laureates/09-16-02.html 09/10/ 2010).
2. Hocking, Brian, *Beyond Diplomatic “Newness” and “Decline”: The Development of Catalytic Diplomacy*, DPDSP, no. 10, University of Leicester, Leicester, U.K, 1995.
3. Brunkhorst, Hauke, “Globalising Democracy without a State: Weak Public, Strong Public, Global Constitutionalism”, *Millennium: Journal of International Studies*, vol. 31, no. 3, 2002, pp. 675-690.
4. Bull, Hedley, *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*, Macmillan, London, 1977.
5. Callières, François de, *De la manière de négocier avec les souverains: De l'utilité des Negotiations, du choix des Ambassadeurs & des Envoyez, & des qualitez necessaires pour réüssir dans ces emplois*, La Compagnie, Amsterdam, 1716.
6. Cambon, Jules, *Le diplomate*, Hachette, Paris, 1926.
7. Costas M. Constantinou, James Der Derian (eds.), *Sustainable Diplomacies*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2010
8. Cross, Mai'a K. Davis, *The European Diplomatic Corps: Diplomats and International Cooperation from Westphalia to Maastricht*, Palgrave Macmillan, Basingstoke / New York, 2007.

117 *Isto*, p. 12.

9. Dartnell, Michael, “Weapons of Mass Instruction: Web Activism and the Transformation of Global Security”, *Millennium: Journal of International Studies*, vol. 32, no. 3, 2003, pp. 477–499.
10. Finnemore, Martha, *The Purpose of Intervention*, Cornell University Press, New York, 2003.
11. Haass, Richard N., *The Reluctant Sheriff: The United States After the Cold War*, Council on Foreign Relations Press / Brookings Institution Press, New York, NY / Washington, DC, 1997.
12. Haufler, Virginia, “International Diplomacy and the Privatization of Conflict Prevention”, *International Studies Perspectives*, vol. 5, no. 2, 2004, pp. 158–163.
13. Hemmati, Minu *Multi-stakeholder Processes for Governance and Sustainability: Beyond Deadlock and Conflict*, Earthscan, London, 2002.
14. Henrikson, Alan, “Diplomacy for the 21st Century: Re-Crafting the Old Guild”, in *Current Issues in International Diplomacy and Foreign Policy* (eds.) Colin Jennings, Nicholas Hopkinson, vol. 1, Wilton Park, Wilton Park, UK, 1999, pp. 5–47.
15. Henrikson, Alan K., “Diplomacy for the Twenty-first Century: ‘Re-crafting’ the Old Guild”, *Wilton Park Paper*, Wilton Park, UK, 1998.
16. Hocking, Brian, “Changing the terms of trade policy making: from the ‘club’ to the multistakeholder model”, *World Trade Review*, vol. 3, no. 1, 2004, pp. 3–26.
17. Hocking, Brian, “Privatizing Diplomacy”, *International Studies Perspectives*, vol. 5, no. 2, 2004, pp. 147–152.
18. Hooghe Liesbet, Marks Gary, *Multi-level Governance and European Integration*, Rowman and Littlefield, Lanham, 2001.
19. Jay, Michael, “Foreign Policy and the Diplomat: The End of the Affair?”, *FCO*, July 27, 2006, Internet: <http://www.fco.gov.uk/27/05/2007>.
20. Johnstone, Ian, “US-UN Relations after Iraq: The End of the World (Order) as We Know It?”, *European Journal of International Law*, vol. 15, no. 4, 2004, pp. 813–838.
21. Jørgensen, Knud E., (ed.), *Reflective Approaches to European Governance*, Macmillan, Basingstoke, 1997.
22. Keene, Edward, *Beyond the Anarchical Society*, Cambridge University Press, New York, 2002.
23. Kennan, George F., “Diplomacy without Diplomats”, *Foreign Affairs*, vol. 76, no. 5, 1997, pp. 198–212.
24. Lloyd, Lorna, “Diplomats: A Breed Apart or Anyone Goes? The Question of Political Appointees as Heads of Mission?”, *Paper presented at the annual meeting of the International Studies Association*. Town & Country Resort and Convention Center. San Diego, California, USA, March 22, 2006, Internet: http://www.allacademic.com/meta/p99311_index.html 15/12/2009.

25. Marks, Gary, Hooghe Liesbet, Blank Kermit, “European Integration from the 1980s: State-Centric versus Multi-Level Governance”, *Journal of Common Market Studies*, vol. 34, no. 3, 1996, pp. 341-378.
26. Mazlish, Bruce, Nayan Chanda, Kenneth Weisbrode (eds.), *The Paradox of a Global USA*, Stanford University Press, Stanford, CA, 2007.
27. Mcdonald, Patrick J., *The Invisible Hand of Peace: Capitalism, The War Machine, and International Relations Theory*, Cambridge University Press, Cambridge, 2007.
28. Parks, Lisa, Shanti Kumar (eds.), *Planet TV: A Global Television Reader*, New York University Press, New York, 2003.
29. Pecquet, Antoine, *Discours sur l’art de négociier*, Nyon, Paris, 1737.
30. Richelieu, Cardinal Duc de [1639], *Testament politique*, Bibliothèque de Philosophie politique et juridique: Textes et Documents, Université de Caen, Centre de Philosophie politique et juridique, Caen, 1985.
31. Riddell-Dixon, Elizabeth, “Democratizing Canadian Foreign Policy? NGO Participation for the Copenhagen Summit for Social Development and the Beijing Conference on Women”, *Canadian Foreign Policy*, vol. 11, no. 3, 2004, pp. 99–118.
32. Rosato, Sebastian, “The Flawed Logic of Democratic Peace Theory”, *American Political Science Review*, vol. 97, no. 4, 2003, pp. 585–602.
33. Rosenau, James N., “‘Fragmeegrative’ Challenges to National Security”, *Understanding U.S. Strategy: A Reader* (ed.) Terry Heyns, National Defense University, Washington, DC, 1983, pp. 65–82.
34. Rosenau, James N. “New Dimensions of Security: The Interaction of Globalizing and Localizing Dynamics”, *Security Dialogue*, vol. 25, no. 3, 1994, pp. 255-282.
35. Rosenau, James N., *Distant Proximities: Dynamics Beyond Globalization*, Princeton University Press, Princeton, 2003.
36. Roxborough, Ian, “Weary Titan, Assertive Hegemon: Military Strategy, Globalization and U.S. Preponderance”, *The Paradox of a Global USA* (eds.) Bruce Mazlish, Nayan Chanda, Kenneth Weisbrode, Stanford University Press, Stanford CA, 2007, pp. 122–147.
37. Rubin, James P., “Stumbling into War”, *Foreign Affairs* (September/October) 2003, pp. 46–66.
38. Satow, Sir Ernest, *A Guide to Diplomatic Practice* (2nd rev. edn.), Longmans, Green & Co, London & New York, vols. I, II, 1922.
39. Sharp, Paul, “For Diplomacy: Representation and the Study of International Relations”, *International Studies Review*, vol. 1, no. 1, 1999, pp. 33–57.
40. Sharp, Paul, *Diplomatic Theory of International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge / New York, 2009.

41. Sharp, Paul, Geoffrey Wiseman (eds.) *The Diplomatic Corps as an Institution of International Society*, Palgrave Macmillan, Basingstoke / New York, 2007.
42. Simpson, Gerry, *Great Powers and Outlaw States*, Cambridge University Press, New York, 2004.
43. Stefanović-Štambuk, Jelica, *Diplomatija u međunarodnim odnosima*, Fakultet političkih nauka / Čigoja štampa, Beograd, 2008.
44. Stefanović-Štambuk, Jelica, „Teorijski i istraživački problemi međunarodnih studija: slučajevi evropske integracije i diplomatije”, *Politička revija*, god. 7, br. 4, 2008, str. 1183-1208.
45. Stefanović-Štambuk, Jelica, „Regioni u ‘starom’ i ‘novom’ regionalizmu: uspostavljanje novog ‘nivoa analize’ svetske politike”, *Srpska politička misao*, god. 25, br. 3, 2009, str. 103-133.
46. Stefanović-Štambuk, Jelica, „Predviđanja težišnih pravaca međunarodnih odnosa posle globalne krize”, *Srpska politička misao*, god. 28, br. 2, 2010, str. 297-333.
47. Stefanović-Štambuk, Jelica. „Održivost: uporište preuređivanja diplomatske teorije”, *Godišnjak FPN*, br. 4, 2010 (u štampi).
48. Wendt, Alexander, “The State as Person in International Theory”, *Review of International Studies*, vol. 30, no. 2, 2004, pp. 289-316.
49. Wicquefort, Abraham de [1681], *L’Ambassadeur et ses Fonctions*, Pierre Marteau, Cologne, 1690.

Prof. dr Jelica STEFANOVIĆ-ŠTAMBUK

DIPLOMACY: IS IT STILL SUSTAINABLE?

ABSTRACT

Providing the answer to chosen research question on sustainability of diplomacy today is guided by the leading assumption that state is not the sole owner of diplomacy. Relying on ordered existing construction of theoretically and empirically gathered evidence that from its beginnings diplomacy has belonged to every social person and every society the first part of the analysis is used for summing up the indicators and findings why diplomacy could not be enlisted as one of “extinct species”, nor the state for that matter as one of its territorially sovereign entrepreneur. The account of theoretically produced body of knowledge on conditions of sustainable diplomacy is given in the second part. The focus in the third part is on the ongoing turn in understanding of diplomacy. It is growingly realized that its real lair is every social personality and all human societies (historic and geographic). This lair is now theoretically revisited. There are two most visible cognitive results gained. These are

the concepts of social entrepreneurship and social power. Concluding remarks are taken for presenting exemplary diplomatic action of one among several of nowadays agile non-territorial sovereigns who by being entrepreneurial in global governance by agreement makes diplomacy sustainable. In wrapping up not only the finding that under existing conditions new forms of diplomatic action of different civil and commercial society entrepreneurs as non-territorial sovereigns make diplomacy sustainable is underlined, but also that it entails the change in entrenched thinking on organisational structure of assenting governance of global affairs.

Key words: diplomacy, diplomatic theory, governance, social entrepreneurship, social power, state, international organization, non-territorial sovereigns, nongovernmental organizations, Internet governance.